

Meie

õiguste

kaitsjed

30 aastat Sahharovi auhinda

Meie

õiguste

kaitsjed

© Euroopa Liit, Euroopa Parlament, 2017

Fotod

Enri Canaj / Magnum Photos
Bieke Depoorter / Magnum Photos
Jérôme Sessini / Magnum Photos
Newsha Tavakolian / Magnum Photos,
assistent Amine Landoulsi

Tekstid

Éric Fottorino, assistent Manon Paulic

Graafiline disain

Hello Dune Lunel

Tänuavaldused

Sahharovi stipendiaadid: Asma Kaouech, Ameha
Mekonnen, Jadranka Miličević
ja Samrith Vaing
Magnum Photos: Clarisse Bourgeois,
Antoine Kimmerlin, Nikandre Koukoulioti,
Giulietta Palumbo, Claire Saillard ja Pauline Sain

Käesolevas raamatus väljendatud arvamuste
eest vastutavad autorid ning need ei väljenda
tingimata Euroopa Parlamendi ametlikku
seisukohta.

Meie

õiguste

kaitsjed

30 aastat Sahharovi auhinda

Järgmisel leheküljel: **Guy le Querrec**
Saksamaa, Berliin, 1989.
*Noored tähistamas uue aasta saabumist Berliini
müüri*

Sisukord

Eessõna	9
Samrith Vaing	14
Asma Kaouech	48
Ameha Mekonnen	82
Jadranka Miličević	114
Meie õiguste kaitsjad	151
Sahharovi auhind	167
Laureaadid	168
Euroopa Parlamendi roll	170

Eessõna

Antonio Tajani

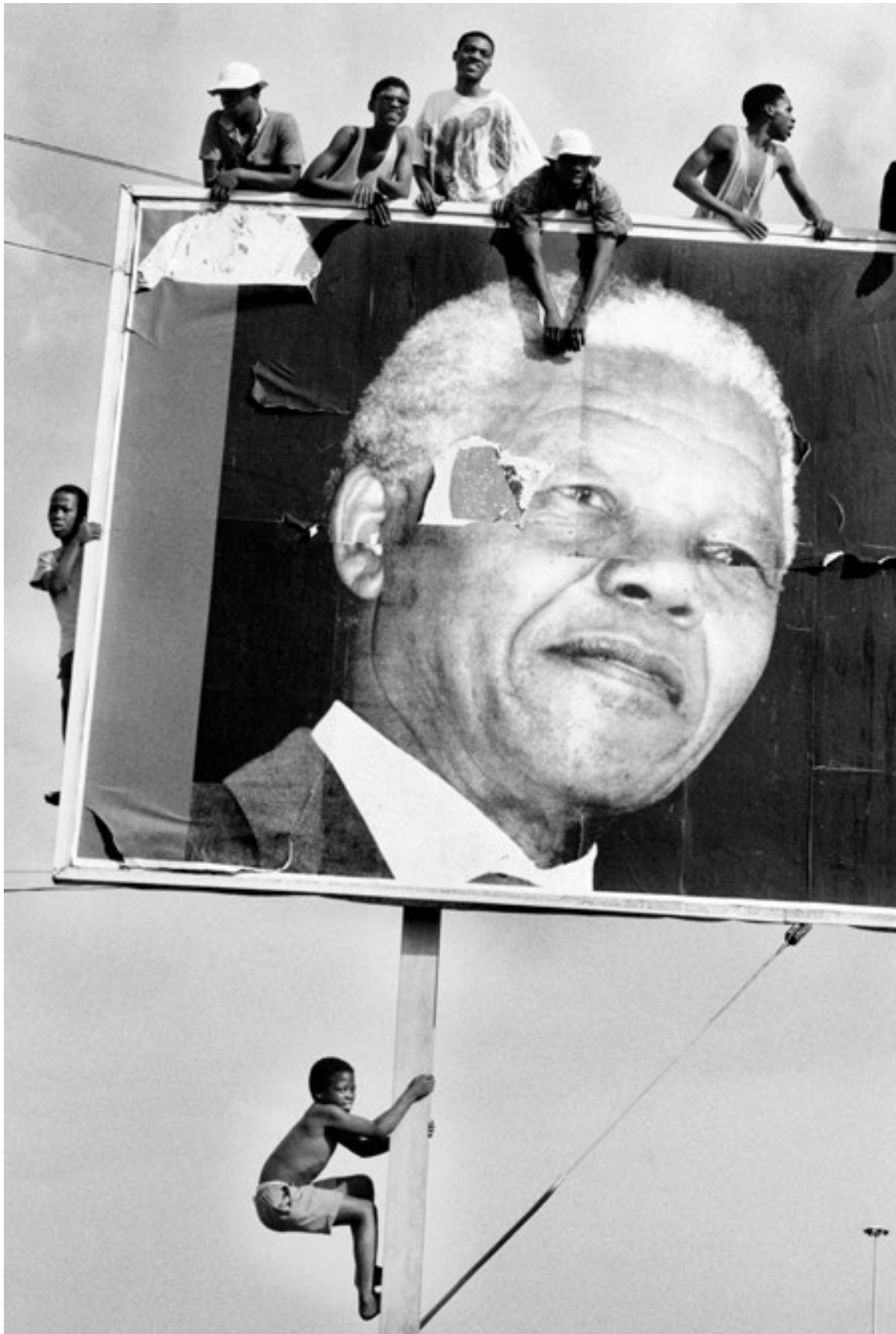
Euroopa Parlamendi president

Sahharovi auhinda antakse välja juba kolmekümnendat korda ja täna on see endiselt sama aktuaalne nagu 1988. aastal, kui auhinna esimesteks laureaateks olid Nelson Mandela ja Anatoli Martšenko. Võitlus inimõiguste eest on Euroopa Parlamendi tegevuses jätkuvalt tähtsal kohal. Sahharovi mõttevabaduse auhind on osa meie laiemast tegevusest inimõiguste valdkonnas, mis on meie ühiste väärtuste keskmes.

Sahharovi auhinnaga on tunnustatud paljusid väljapaistvaid isikuid. Aja jooksul on auhinna tähendus muutunud märksa sügavamaks kui vaid iga-aastane tseremoonia – sellest on saanud laureaate jaoks oluline häälekandja. Euroopa Parlament ühendab laureaate Sahharovi auhinna võrgustikku ja toetab neid kui saadikuid, kes kannavad edasi selle algatuse mõtet. Koos laureaatega oleme asutanud inimõiguste kaitsjate Sahharovi stipendiumi, et toetada aktiviste kogu maailmas.

See raamat räägib kõikidest nendest, kes – nagu ka auhinna laureaateid – võitlevad oma õiguste eest ja õiglasema ühiskonna eest ning innustavad selleks ka teisi. Imetlen ja toetan neid nelja vaprat Sahharovi auhinna laureaati – kõigi teiste seas –, kelle silmapaistvast tööst ja elust käesolev raamat räägib. Ühtlasi kasutan võimalust tänada suurepärasest ajakirjaniku ja kirjaniku Éric Fottorinot, kes on need lood kirja pannud ja kelle essee inimõigustest maailmas annab palju mõtteainet. Samuti tänan nelja tuntud fotograafi – Jérôme Sessini, Bieke Depoorteri, Enri Canajdi ja Newsha Tavakoliani, kelle pildid aitavad laureaate lugusid elavaks muuta.

Viimastel aastatel on kodanikuühiskonna tegevusruum mitmel pool maailmas üha ahtamaks jäänud. On juhtunud, et organisatsioonid, kes edendavad kaaskodanike põhiõigusi, süüdistatakse välisagendina tegutsemises. Neid püütakse vaikima sundida

hirmutamise, vangistuse ja piinamisega. Põhiõigustega on probleeme ka Lääne ühiskonnas ja Euroopa Liiduski. Üleilmne terrorism ohustab meie kodanike kõige elementaarsemaid vabadusi ja selle vastu tuleb otsustavalt võidelda. Samas ei tohi see võitlus meie põhivabadusi piirata.

Sahharovi auhind on seni kolmel korral antud Kuuba demokraatia eest võitlejatele: 2010. aastal Guillermo Fariñasele, 2005. aastal Damas de Blancole ja 2002. aastal Oswaldo José Payá Sardiñasele. Kahel korral on auhinnaga tunnustatud Hiina inimõiguslaste rasket ja pikka võitlust: 2008. aastal valiti laureaadiks Hu Jia ning 1996. aastal Wei Jingsheng. 2012. aastal pälvisid tunnustuse Iraani aktivistid Nasrin Sotoudeh ja Jafar Panahi ning 2009. aastal sai auhinna Venemaa vabaühendus Memorial.

Ajakirjandusvabadus on sattunud ohtu mitmes riigis, kus valitsus püüab ajakirjanikke vaigistada ja survestada. Andes Sahharovi auhinna 2005. aastal Piirideta Reporteritele, 2004. aastal Valgevene Ajakirjanike Liidule ja 1993. aastal Oslobodenjele, avaldas Euroopa Parlament tunnustust märgilise tähendusega ühendustele, kes hoiavad alal sõltumatut ajakirjandust kui demokraatia alustala.

Endiselt on inimõiguste rikkumise ees kõige kaitsetumad naised. 2013. ja 2005. aasta laureaadiid – Malala Yousafzai ja Hauwa Ibrahim – kaitsevad ja edendavad jõuliselt naiste õigusi, kaasa arvatud õigust haridusele. 2016. aastal tunnustati Sahharovi auhinnaga kahte vaprat jeziidi naist Iraagist, Lamyia Haji Bashari ja Nadia Muradi, ning 2014. aastal Kongo arsti Denis Mukwege, kes astus välja kohutava vägivalga vastu, mida naised ja lapsed konfliktides kogevad.

Sahharovi auhinnaga avaldatakse austust ka mõttevabadusele, mis on kõikidest inimõigustest kõige isiklikum. Auhinna laureaate, näiteks Saudi Araabia blogija Raif Badawi, on pandud vangi üksnes oma mõtete väljendamise eest.

Kolme aastakümne jooksul on Sahharovi auhinna laureaadiid loonud inspireeriva pärandi. Loodan, et see pärand innustab järgmised kolmekümmend aastat inimesi hoolima, pühenduma ja võitlema õiglasema maailma eest. Nii on Sahharovi auhind kolmekümne aasta pärast veelgi tugevam.

Samrith Vaing

Kambodža

pildistanud
Jérôme Sessini

Samrith Vaing on 35aastane. Ta esitleb end kohe alguses põliselanikuna. Samrith kuulub bunongi vähemusse, mis on üks Kambodža 24st kogukonnast. Ühtlasi on see üks suurimaid ja vanimaid, kuna kogukond on Ida-Kambodžas, Vietnami piiri lähedal asuvas Mondul Kiri provintsis elanud rohkem kui kaks tuhat aastat.

Fotograaf Jérôme Sessinile, kes teda mitme päeva jooksul saatis, avaldas sügavat muljet maastiku ja inimeste absoluutne rahulikkus. Külaelanike lihtsus, nende autentsus, mida nad soovivad iga hinna eest säilitada. „Nende ettevõtmistes ei ole midagi abstraktset või ideoloogilist,“ selgitab reporter, kes on harjunud viibima äärmiselt pingelistes sõjapiirkondades. Siin näib kõik mõjuvat pingeid leevendavalt. „Poliitilist vägivalda on raske näidata,“ rõhutab ta. Ometi tundis ta seda, kui nad Stung Trengi sõitsid. Samrith tahtis minna metsas asuvasse küladesse, kuid politseijõud ja sõjaväelased tõkestasid juurdepääsu. Kohalike kogukondadega ei ole võimalik kontakti luua. Inimõiguste aktivist tahtis iga hinna eest neisse küladesse pääseda. Nii suur oli tema soov näidata oma külalisele raskusi, millega seisavad silmitsi need kogukonnad, kelle maad võõrandavad oma soovi kohaselt ja valitsuse kaasosalusel Hiina ettevõtjad.

Kambodža, Prame. Juuli 2017.
Samrith Vaing, inimõiguste kaitsja ja Sahharovi auhinna stipendiaat

Jérôme Sessini ei lubanud tal niimoodi riskida. Oht oli liiga suur.

Selline on Kambodža olustik koos kõigi oma probleemidega. Isikuvabaduste kaitse seguneb siin ka keskkonna, metsa ja selle elanike, inimeste ja loomade, pereliikmena elavate ahvide ja fotol ehtsate isiksustena paistvate koerte kaitsega. Kui fotograaf Kambodžasse saabus, oli Samrith Vaingil hea meel selle üle, et ta saab terve nädala jooksul inglise keelt rääkida. Nii on tal võimalik oma keeleoskust parandada, et edastada oma sõnumit veelgi paremini rahvusvahelistele asutustele ja kõikidele nendele, kellele ta tahab oma võitlustest rääkida. Kohapeal tegutsevatele aktivistile Samrith Vaingile tekitavad tööd ja muret eelkõige inimese ja maa vaheline side, looduskeskkonna kaitse ja võitlus kliimamuutuste vastu. „I go to the ground,“ kordab ta tihti, näidates sellega, et ta on kodanikele, nende probleemidele ja muredele võimalikult lähedal.

„Pööran eriti suurt tähelepanu metsale,“ selgitab ta. „Ootan, et valitsus hakkaks tegutsema

Kambodža, Stung Trengi provints.
*Hävitatud mets, mille on põhjustanud puidu
intensiivne kasutamine, põllumaade laiendamine
ja tammide rajamine*

Järgmisel leheküljel:

Kambodža, Mondol Kiri provints.
*Bunongid moodustavad Kambodža
mägipiirkondade suurima etnilise rühma. Nad
elavat Mondol Kiri provintsis juba ligikaudu kaks
tuhat aastat*

ja ühineks meie ettevõtmisega. Kuid valitsus ei tee midagi. Vastupidi. Mets on kadunud. Mõned aktivistid on tapetud või viibivad vangis. Teised hakkasid neile avaldatava surve pärast kartma ning otsustasid lõpuks loobuda.“ Samrith Vaingi puhul ei tule aga kartusele allumine kõne allagi. Ta tahab võidelda enda lähedaste eest ja kogu ebaõigluse vastu. Kedagi ei tohi maha jätta. Inimese päästmiseks tuleb päästa loodus.

Kambodža maastik ja selle metsade elanikud pakkusid vaatamängu, mis ajendas Jérôme Sessini värvidest loobuma. Talle tundus, et nende külaelanike ehedat elustiili tuleb kajastada mustvalgete piltidega. „Et jõuda tuumani,“ ütleb ta, „tuu paremini esile ilu, vabastades pildi kõigest tarbetuna näivast.“ Justkui sooviks ta luua pildistatava ja temaga tutvuja vahel veelgi otsesema suhte. Mis oli see, mis teda niivõrd köitis Kambodžas, mille kohal ikka veel püsivad aastatel 1975–1979 punakhmeeride poolt toime pandud genotsiidi varjud? Phnom Penhi mälestusmuuseumis nägi Jérôme Sessini tuhandeid fotosid ohvritest, nende alatiseks vaikivaid, kuid ometi paljuütlemaid nägusid. Kahtlemata on tema piltide süngus osalt inspireeritud nende ilmest. Näiteks pilt lahtisest turust Stung Strengis, kus noor naine müüb kindlameelsel pilgul vihma käes oma köögivilju. Põlisrahvast ähvardab siin pidevalt väljasaatmine sellest ajast saadik, kui Hiina ettevõtte alustas tammi ehitamist. Et bunonge lahkuma sundida, keelab kohalik omavalitsus neile juurdepääsu katusealustele turgudele, mis on ometi olemas. Kohalikud võimud loodavad neid väliste

ilmastikuolude kätte jättes heidutada. Nad teavad ka, et selliste ebakindlate tingimustega vähendavad nad ühtlasi nende sissetulekuid. Seetõttu loodavad nad, et bunongid võtavad vastu keskvalitsuse pakkumised: lahkuda oma kodudest, lasta end ümber paigutada kaugele oma elukohast, kaugele esivanemate maadest, anonüümsetesse eluasemetesse, kohtadesse, mis on ilma ajaloota. Need ümberpaigutusprogrammid painavad metsas elavaid bunonge, kes ei nõua midagi muud peale võimaluse jääda sinna, kus nad on alati elanud. Samrith Vaing on neile selles võitluses toeks. Ta teab, et võim ei halasta. Riiki juhtiv hõim võib kõhklemata lasta maha võtta tuhandeid hektareid ega tunne vähimatki huvi keset metsa asuvate külade vastu! Loevad ainult rahalised huvid.

Just selle vastu võitleb Samrith oma organisatsiooni Community Development Cambodia (CDC) kaudu. „Pikka aega töötasin pealinnas asuvas riiklikus ühenduses,“ selgitab ta. „Meil oli vähe rahalisi vahendeid, seega vähe võimalusi ringi sõitmiseks. Nüüd olen tagasi oma Kratie provintsis, mis on turistide hulgas väga populaarne. Raskuseid on igasuguseid. Siin on põlisrahvad vastamisi suhkruroo pealetungiga. Hiina ja Vietnami ettevõtted võtavad maa ära, hävitavad metsa ja hakkavad suhkruroogu kasvatama. Teisal tekitavad probleeme kummi tootmiseks rajatud kautšukipuuistandused. Vietnami piiri lähedal ohustavad elanike elu ja loodusvaradele juurdepääsu õlipalmiistandused.“ Kõike seda sügavat tasakaalustamatust põhjustab oma poliitikaga valitsus, kes jagab väliset-

tevõtjatele raha eest litsentse, võimaldades südametunnistusega investoritel maad enda valdusesse saada. Korruptsioon lokkab ja hävitab Kambodža metsa sihikindla raiega. „Siin tegutsevad ettevõtjad esitavad võltsaruandeid, väites, et nad ei mõjuta oma tegevusega inimeste elutingimusi. Valitsus sulgeb silmad. Välismaised firmad on peagi maha raiunud väga suured alad. Puit läheb Vietnamisse ja pannakse müüki Hiinas.“ Jérôme Sessini fotod ei vaja kommentaare. Kui suured tühermaad, mida on laastatud! Nagu oleks seal toimunud maavärin. Puudest ja taimkattest ilma jäetud pinnas muutub ebastabiilseks. Üleujutused põhjustavad hiigelsuuri kahjustusi. Vaid lapsed tunnevad rõõmu sellest, et võivad sukelduda vetesse, mis ilmuvad mõne tunniga välja nagu maa alt.

Samrith Vaing annab kodust väljaajamise ähvarduse all elavatele inimestele tähtsa relva: teadlikkuse oma õigustest. „Kui nad oma õigusi ei tunne, kuidas saaksid nad end kaitsta?“ Ohtudest hoolimata esineb ta vajaduse korral kõhklematult meedias ega karda oma nime avalikustada. Ta kasutab sotsiaalvõrgustikke, avaldab mitmeid videoklippe. Ta on oma tegevusest teavitamiseks loonud isegi YouTube'i kanali. Kuid tema ettevõtmine on siiski ennekõike omakasupüüdmatu: „Jään tahaplaanile, et aidata põliselanikke. Toetan neid, et aidata neil oma kaitset tagada. Minu eesmärk on suurendada teadlikkust, mitte võidelda konkreetsete ettevõtete vastu. Väldin valitsusele näpuga näitamist. Ma ei kritiseeri oma strateegias otseselt valitsust, vaid juhin tähelepanu laidetavatele tõsiasjadele.

Keskendun oma töös ka ülemaailmsele soojenemisele. See küsimus ja elutingimused on omavahel tihedalt seotud. Sain sellest aru, jälgides olukorda Malaisias. Põlisrahvad toituvad metsa rikkustest: meest, ulukilihast. Nad koguvad ka vaiku ja kummivaiku. Vastutasuks hoolitsevad nad metsa eest. Kui nad metsa kaitsevad, ülemaailmne soojenemine aeglustub. Siin, Kambodžas, võitlevad põliselanikud selle eest, et valitsus võtaks midagi ette ja tagaks nende õigused: õiguse juurdepääsule maale, loodusressurssidele; õiguse koolidele, teedele ja haiglatele. Kui kõiki neid elulise tähtsusega küsimusi ei lahendata, puhkevad tõsised konfliktid.“

Samrith jagab oma tulisust, energiat, tahtejõudu väsimatult perekondadega, keda ta kohtab, et aidata neil oma õiguste eest võidelda. Jérôme Sessini piltidele püütud pilkudest võib lugeda rahulikku otsustavust, segu meelerahust ja rangusest, mis fotograafi nii sügavalt puudutas. Naine, kelle taustal paistab Hiina tööstuskompleks Rui Feng, mida kahtlustatakse 500 hektari ebaseaduslikus omandamises, et kasvatada Preah Viheari provintsis suhkruroogu. Prame külas elavate kui vähemusse kuulujate näod – naised ja lapsed, kalurid, õpilased, kes soovivad vaid seda, et miski nende elu jooksul ei muutuks. Nende vaatamine annab õppetunni julgusest ja äratub lootust.

Kambodža, Stung Treng.
*Bunongi naine müümas oma kaupa Stung Trengi
turu lähistel*

Kambodža, Stung Trengi provints.
Samrith Vaing (paremal) külastamas bunongi peret, kelle valitsus on ümber paigutanud. Hiina tööstuskontsernide tehtavate metsaraiete ja tammide ehitamise tõttu sunnib Kambodža valitsus põlisrahvaste kogukondi oma esiisade maalt lahkuma

Kambodža, Preah Viheari provints.
*Cheom Kol elab Hiina tööstuskompleksi Rui Fengi
vastas. Perekonnad süüdistavad Rui Feng
Internationali ligikaudu 500 hektari suuruse
maa-ala ebaseaduslikus raies, et rajada sinna
suhkruuroo istandus*

Kambodža, Preah Viheari provints.
*Bunongi vähemuse laps ujumas pärast tugevat
vihmasadu, mis põhjustas üleujutusi*

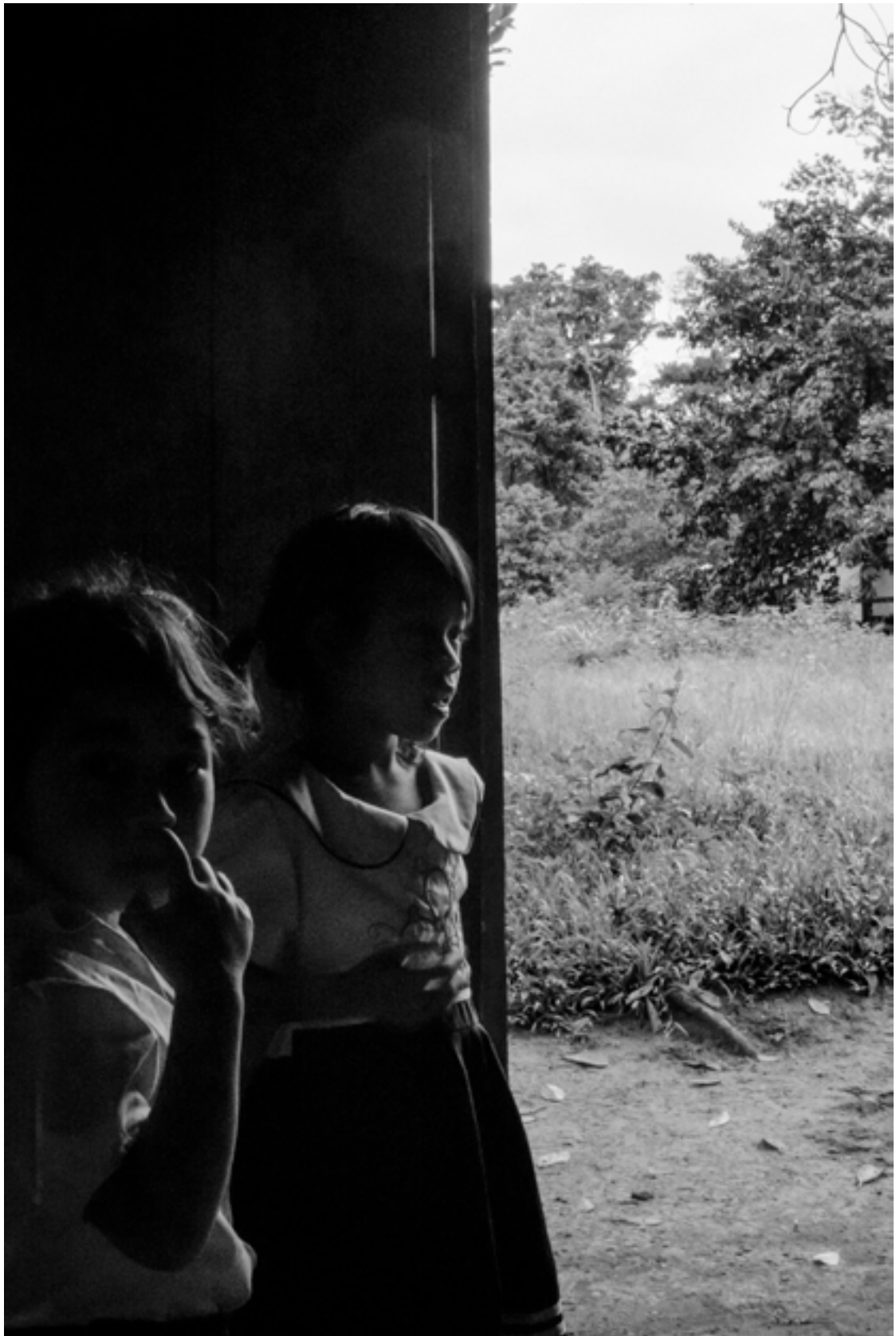

Eelmine lehekülg ja vasakul:
Kambodža, Preah Viheari provints.
*Bunongi vähemusse kuuluvad lapsed mängivad
tee ääres*

Kambodža, Preah Viheari provints.
Noor bunongi naine kala püüdmas

Vasakul ja paremal:
Kambodža, Mondol Kiri provints.
*Bunongi vähemusse kuuluvad lapsed enne
pühapäevast missat Laoka kristlikus kirikus*

Ülal: Kambodža, Mondol Kiri provints.
Missa Laoka kirikus

Paremal: Kambodža, Prame.
Kui kogukonna lapsed Prame külas

Järgmisel leheküljel: Kambodža, Anlong Srey.
Kui põlisrahva liikmed Anlong Srey külas. Kuid tegelevad aktiivselt Prey Langi metsa kaitsmisega

Kambodža, Stung Trengi provints

Ülal: Kambodža, Preah Viheari provints.
Peamiselt kui kogukonda kuuluvad lapsed koolis

Järgmisel leheküljel: Kambodža, Preah Viheari provints.
Hiina tööstuskompleksi Rui Fengi vastas elav bunongi pere

Vasakul: Kambodža, Prame.
Noor kui naine Prame külas

Ülal: Kambodža, Preah Viheari provints.
Vaade Hiina tööstuskompleksile Rui Feng

Järgmisel leheküljel: Kambodža, Prame.
Kui kogukonna lapsed Prame külas

Vasakul ja paremal: Kambodža, Prame.
Kui vähemuse õiguste eest võitlejad

Järgmisel leheküljel: Kambodža, Preah Viheari provints.
Bunongi vähemusse kuuluvad koolilapsed tee ääres

Asma Kaouech

Tuneesia

pildistanud Newsha Tavakolian

Asma Kaouech on 25 aastane ja ta on jurist. Tema filosoofiaprofessorist isa andis talle head nõu: mitte vaadata Ben Ali televisiooni, vaid lugeda pigem raamatuid, näiteks Kanti või Heideggeri, uurida demokraatiat, isikuvabadusi, naiste õigusi. „Ta tõi mulle palju feminismitemalisi raamatuid,“ jutustab riigi lõunaosast pärit, kuid pealinnas üles kasvanud noor tuneeslanna.

„Väikesest peale õpetas ta mulle, kuidas olla väärtusi kandev inimene.“ Kuidas kanda väärtusi, nagu kantakse endas lootust. Need sõnad iseloomustavadki kõige paremini seda aktivisti, kes sai oma tuleristsed 2011. aastal, kaks nädalat enne revolutsiooni, mis kukutas võimult diktaator Zine el-Abidine Ben Ali. Tuneesias on muidugi üle riigi tuhandeid selliseid Asmasid, nagu rõhutab Iraani fotograaf Newsha Tavakolian, kes noore naise tegevust jäädvustas, ning see on märkimisväärne ühiskondlik rikkus. Kuid just see Asma on ainulaadne oma sõnade ja žestidega ning selle viisiga, kuidas ta suudab muuta igavlevad ja pahandusi otsivad tänavalapsed valgeteks klounideks.

Tuneesia, Tunis. August 2017.
Asma Kaouech, 25aastane Sahharovi auhinna stipendiaat, juhib inimõiguste kaitsmisega tegelevat Tuneesia liikumist Fanni Raghman Anni. See on üks esimesi organisatsioone, kes hakkas noorte radikaliseerumise vastu võitlemiseks korraldama loovtöötubasid

Kuid kõigepealt oli ühe mehe, Mahomed Bouazizi valu. Kui ta end 17. detsembril 2010. aastal Sidi Bouzidis põlema süütas, vallandus enneolematu meeleavalduste laine, milles leidis väljapääsu Ben Ali ja tema klanni politseirežiimist väsinud rahva meelepaha. Kuid vabaks saanud inimesed ei tea siiski alati, mida selle vabadusega peale hakata. Nii usaldati võim islamistlikule erakonnale Ennahda. See on veel üks valus kogemus. Kuid ajaloorong on liikuma pandud ja seda veab rahvas tänavatel, kes nõuab uut põhiseaduslikku kogu ja uut põhiseadust, mis võeti lõpuks vastu 26. jaanuaril 2014. Asma on rahul: „See põhiseadus tagab palju uusi õigusi: soolise võrdõiguslikkuse, noorte õiguse osaleda poliitikas, südametunnistusevabaduse. See on suur saavutus.“ Nagu paljud tema kaasmaalasedki, ei ole Asma võidelnud asjata. Ta ei ole asjata osalenud meeleavaldustel. Ta ei veetnud enne revolutsiooni asjata kahte päeva vanglas, kui Ben Ali režiimi politsei ta

Tuneesia, Tunis.
*Liikumises Fanni Raghman Anni osalevad noored
nais- ja meesnäitlejad*

trellide taha pani. Asma vabastati vanglast pärast seda, kui oli lubanud võimatut: et ta ei väljenda enam oma poliitilisi seisukohti ning kinnitab kirjalikult, et ei lähe enam meelt avaldama, vaid õpib, üksnes õpib ja läheb seejärel korralikult koju. „Jumal tänatud, et tuli revolutsioon,“ ütleb Asma. „See oli üks mu elu ilusamaid hetki! Selles oli nii palju liigutavat. Näiteks kuidas inimesed oma elurajooni kaitseks organiseerusid. Nad valvasid, naised valmistasid süüa. Me tulime kokku, et jagada oma lugusid, oma kannatusi ja püüdlusi“. Kodanikuühiskond astub islamistide vastu,

kes tahavad kehtestada religiooni riigi tasandil. Asma on ainus üliõpilane, kellel õnnestub uues parlamendis praktikandiks saada. Ta tahab näha, mida parlamendiliikmed otsustavad. Talle öeldakse: „Mine parem randa!“ Kuid ta jääb. Parlament ei tunne veel kanget Asmat. Just sel ajal asutab Asma koos teiste aktivistidega liikumise Fanni Raghman Anni (FRA), sõna-sõnalt „Kogemata kunstnik“. See on nagu revolutsioon revolutsioonis. Sõnalisus ja liikuvad kehad, kes end väljendavad ja võitlevad. „Istumisstreikide ja meelevalduste ajal hakkasime uue taktikana kasutama täna-

Tuneesia, Tunis.
Laste ja noorukite rühm Bardo Rahvusmuuseumis
radikaliseerumise ennetamise töötoas. Üks Asma
Kaouechi lapsepõlvesõber oli 2015. aasta
terrorirünnaku ajal üks muuseumi ründajatest.

See oli noore naise jaoks tõeline äratundmishetk.
Sellest ajast saadik korraldab ta noortele rünnaku
objektiks olnud muuseumi külastusi, et rääkida
riigi ajaloost ja 2015. aasta sündmustest.
Külastustel on alati kaasas psühholoog

Asma Kaouech

vateatri, kunsti ja kultuuri, et kaitsta inimõigusi ja kõita inimeste tähelepanu.“ 2011. aastal lihtsast liikumisest sündinud FRA muutus kaks aastat hiljem ühenduseks – olles seni oma anarhistlikku praktikat levitanud kohvikutes. „Meie peamine ülesanne oli võidelda marginaliseerumise vastu sisemaa piirkondades ja elukvartalites, noorte ja kõige vaesemate hulgas,“ selgitab jurist, kes karastus tänavavõitluses, mis võib muutuda ka sõnakunstiks, miimietenduseks, kõnetavaks žestiks. See oli rahumeelne võitlus selle nimel, et igaüks võiks end teises ära tunda, oma nõrkuste, lootuste, viha ja segadusega. Ühel ajal toimub tegevus kolmes valdkonnas: Tuneesias korraldatakse ligi kümne päeva vältel töötubasid kolmekümnele noorele, kes teevad inimõiguste teematist tegevuskunsti, samal teemal tehakse ka kunstilisi etendusi koos professionaalsete näitlejatega ning tegutsetakse Jordaania, Türgis ja Liibanonis pagulaslaagrites, et pakuda marginaliseeritud elanikkonnale sotsiaalset, kultuurilist ja humanitaartuge. Sellele rohujuuresandil saadud kogemusele tuginedes suunab Asma iseenesestmõistetavalt oma tegevuse radikaliseerumise ennetamisele. „Tuneesia on noori džihaadi võitlejaid „eksportivate“ riikide seas esikohal,“ rõhutab noor naine. „Meie projekti nimi on „We Are Here“. Inimõigused on seotud rahuga, seega tuleb sellise ennetava tegevusega rahu säilitada. Meil on Tunise kesklinnas büroo, kus ma töötan peaaegu täiskohaga. Meid on kokku viis 20–29 aastast töötajat. Rahastust saame ÜROlt ja Euroopa Liidult.“ Radikaliseerumise ennetamine. Need sõnad ei kõla Asma suust kergelt. „Meie büroo pandi 2014. aastal revo-

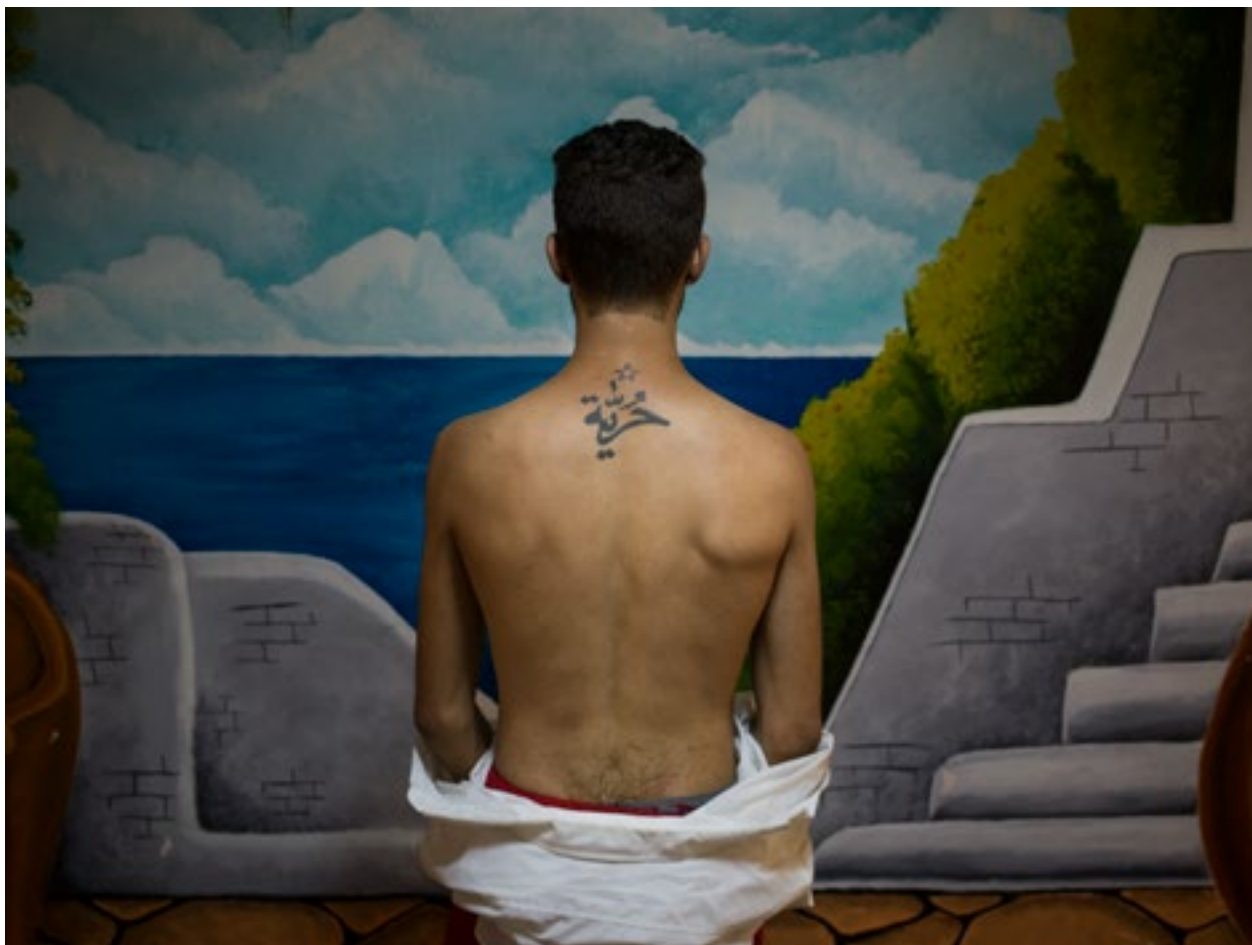
lutsiooni aastapäeval põlema. Tundsin, et olen ohus. Salafistid on meie esinejaid etenduste ajal ka füüsiliselt rünnanud. Aga vangi saadeti esinejad, mitte salafistid. Nemed jäid vabadesse.“

See on tundlik teema. Tuneesias on viimastel aastatel toimunud riigi ajaloos enneolematud terrorirünnakud – näiteks 26. juunil 2015, kui puhkajaks kehastunud terrorist, kes oli kalašnikovi päikesevarju sisse peitnud, tappis Soussse'i lähedal külmavereliselt 39 inimest ning veel sama palju sai haavata. Sellesama aasta 18. märtsil lasti 21 turisti maha Tunises Bardo muuseumis. 24. novembril 2015 tabas terrorirünnak presidendi turvameeskonna bussi. Need kolm rünnakut võttis omaks Daesh, ning 7. märtsil 2016 toimus neljas surmatoov rünnak Liibüa piiri lähedal Ben Guerdane'is, kus hukkus 50 inimest, sealhulgas 30 džihadisti.

Asma ja tema sõbrad teavad nende tragöödiate üksikasju. Nad on suunanud oma tegevuse noortele töötutele, keda ahvatleb kuritegevus või kes on radikaliseerumas, ning nad püüavad nende meeleheitest tingitud surmajanu kaotada. Newsha Tavakoliani objektiiv tabab ülihästi selle erakordselt tähtsa tegevuse helgemat ja tumedamat poolt. Helge on see, kuidas Asma viib noored Bardo muuseumi, et näidata neile mosaiigikunsti abil, kui suur ja uhke on nende ajalugu. Ilma Asmata, ilma tema välja sirutatud abikäeta ei oleks need tõrjutud noored kunagi tulnud mõttele seda valgusküllast muuseumi külastada, justkui see oleks neile täiesti võõras või keelatud. Helge on ener-

gia, mis peegeldub mõne Tunise tänaval või pargis improviseeritud etenduses osalejate maalitud nägudelt ja kehadelt – nad jagavad uudishimuliku publikuga episoodi oma elust, oma kannatusi, muresid ja alandust, mis on nad põlvili surunud, mis tekitab neis mõnikord nii suurt raevu, et nad on valmis kedagi tapma. Või siis tapma iseennast, nagu Mohamed Bouazizi. Helged on ka nendesamade ühiskonna ääreala noorte joonistused, mille nad tegid siis, kui Asma oma meeskonnaga palus neil oma unistuste kodu joonistada. „Mõistsin, et radikaliseerumisel ei ole midagi ühist islamiga,“ rõhutab fotograaf. „Need noored on vihased, kuna tunnevad end healust kõrvalejäetuna. Nende probleemid tulenevad sellest, et neil puuduvad võimalused oma olukorrast välja tulla muul viisil kui narkodileriks hakates. Hea õnn ja materiaalne kindlustatus ei ole nende jaoks. Nad joonistavad suuri maju, et tuua esile ebavõrdsus ja ebaõiglus, mille ohvritena nad end tunnevad.“ See on õpetlikult küsimust püstitav ülesanne. Mõned joonistavad teistest eraldiseisva maja, justkui rõhutamaks, et nad seisavad eemal ja

ei tunne end kunagi osana ühiskonnast. Kui pliiatsid on käest pandud, ohutavad ühenduse liikmed arutelule, selgitavad, kuulavad ja julgustavad. Noored saavad vabalt oma tundeid väljendada, ilma et keegi neile hinnanguid annaks või neid laidaks. See on ennetamine heatahtlikkuse ja empaatia abil. Seda märkas Newsa selgelt kogu aja, mil ta Asmast fotoreportaaži tegi. Tumedamaks pooleks on radikaliseerumisosus noorte näod. Poiste ja tüdrukute pilkudes peegeldub rahutus. Neid resigneerunud, passiivseid või küsivaid ilmeid tunneb Asma hästi. Ta võitleb koos oma kaastelastega sõnavabaduse eest Tuneesias, et need ilmed kaoks, et tõrjutud leiaks lõpuks paremad põhjused elada kui surra või tappa. „Ma olen Tuneesia noorte üle väga uhke,“ rõhutab Asma, kui ta loetleb revolutsiooni eesmärgi: „Väärikus, vabadus, töö“. Ta ei jäta lootust. Neli Tuneesia kodanikuühiskonna organisatsiooni said 2015. aastal Nobeli rahupreemia olulise rolli eest üleriigilises dialoogis. „Oleme muutunud riigis oluliseks jõuks,“ rõõmustab Asma. Tuneesia tulevik on helge ilmega.

Tuneesia, Tunis.

*Fanni Raghman Anni truppi kuuluv näitleja
näitab oma araabiakeelset tütveeringut
„Vabadus“*

Järgmisel leheküljel: Tuneesia, Tunis.

*Peamiselt Tunisi kõige vaesematest linnaosadest
pärit naised jälgivad noorte mees- ja
naisnäitlejate tänavatendust*

Vasakul ja paremal, järgmisel leheküljel:
Tuneesia, Tunis.
*Liikumisele Fanni Raghman Anni kaastööd
tegevate noorte nais- ja meesnäitlejate
tänavatendus. Etenduses meenutatakse 2011.
aasta revolutsiooni ja sellele järgnenud vägivalda*

Tuneesia, Tunis.
Asma juhendamas teatritöötuba

Tuneesia, Tunis.
Noor näitleja proovi ajal

Tuneesia, Tunis.
*Puuoksal lebav poiss. Osa töötuid ja
tulevikuväljavaadeteta noori ühinevad
radikaalsete islamirühmitustega*

Tuneesia, Tunis.
*Asma koos ühe noorukiga Bardo
Rahvusmuuseumis*

Tuneesia, Tunis.
Vaade vanalinnale

Vasakul ja ülal paremal: Tuneesia, Tunis.
Madala sissetulekuga peredest pärit lapsed ja noorukid sõidavad bussiga Bardo Rahvuseumuseumit külastama

All paremal: Tuneesia, Tunis.
Tuneesia opositsioonipoliitiku Chokri Belaïdi portree ühe kesklinna silla all

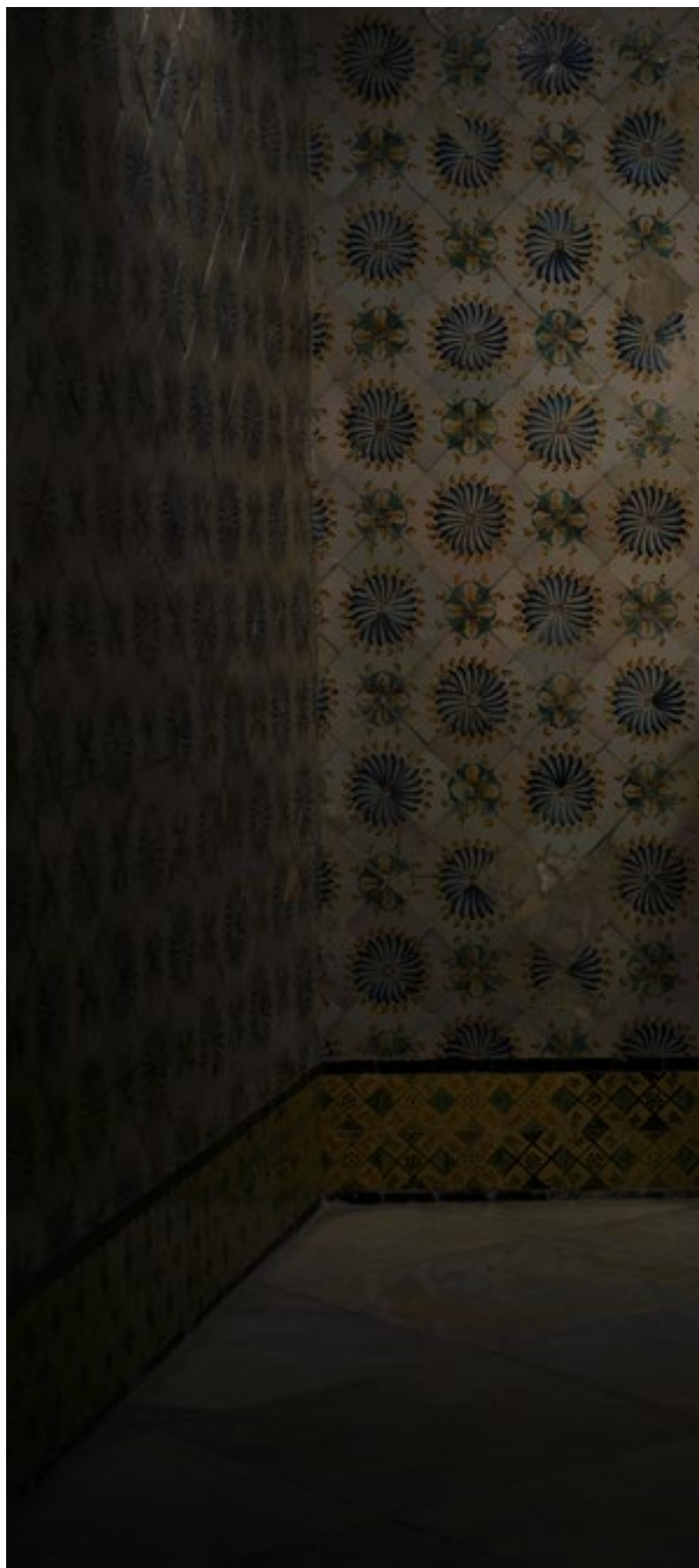

Tuneesia, Tunis.
Vanalinnas

Tuneesia, Tunis.
*Teismeline Bardo Rahvusmuuseumis Asma
Kaouechi liikumise korraldatud töötoas*

Vasakul ja paremal: Tuneesia, Tunis.

Noored osalemas liikumise Fanni Raghman Anni korraldatud töötoas. Osalejatel palutakse joonistada oma unistuste maja. Seejärel arutatakse pähe tulnud mõtteid ja noori julgustatakse oma tundeid väljendama. Enamik neist joonistas suure maja, taunides seega ebavõrdsust ja sotsiaalset ebaõiglust, mille ohvrina nad end tunnevad. Üks neist joonistas maja, kus ta on üksinda. Teine ütles: „Ma ei suuda ette kujutada ideaalset linna, sest isegi unistustes ei tea ma, milline see võiks välja näha.“

Vasakul ja paremal: Tuneesia, Tunis.
*Fanni Raghman Anni korraldatud töötubades
osalevate noorte portreed*

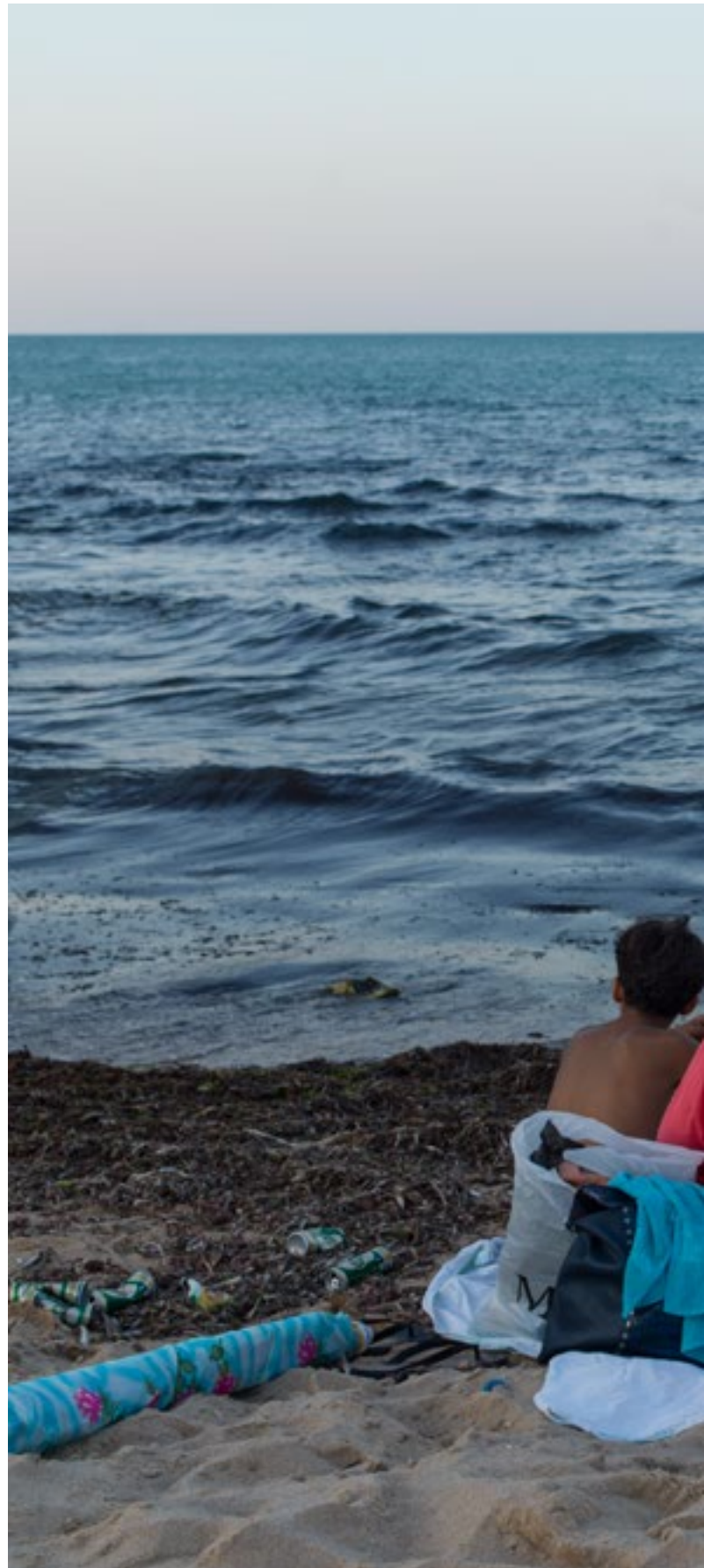

Järgmisel leheküljel: Tuneesia, Tunis.
*Asma Kaouech poliitikamaailmas esineva
korruptsiooni vastu korraldatud meeleavaldusel*

Tuneesia, La Marsa.
*Perekond pealinnast kirdes asuvas La Marsa
rannas*

Ameha Mekonnen

Etioopia

pildistanud Enri Canaj

Ütleme otse välja: Etioopias valitseb terror! Veerand sajandit valitsenud koalitsioon rikub inimõigusi, nagu seda tehti 1980. aastate lõpus sünge punase terrori ajal, kolonel Mengistu ja tema hunta marksistliku-leninliku diktatuuri kütkes. Lämmatav õhkkond, naha vahele pugev hirm, tunne, et sind pidevalt jälitatakse, kuulatakse pealt, ähvardatakse, saadavad iga päev 45aastast advokaati Ameha Mekonneni, kes võitleb sama hästi kui üksi kõigi vastu.

Etioopias ei ole just palju neid, kes kaitseksid selliseid autoritaarse režiimi jaoks mõeldamatuid vabadusi nagu mõttevabadus, väljendusvabadus, kritiseerimisvabadus, meelevaldamisvabadus ja vabadus öelda ei. Albert Camus' jaoks olid pilgeni täis jalgpallistaadion, teatrilava ja ajalehe trükikoda ainsad kohad maailmas, kus ta end süütuna tundis. Ameha, kes ei ole süüdi milleski, tunneb end turvaliselt vaid neljas kohas: oma autos, Etioopia ainsa sõltumatu inimõigusi kaitsva ühenduse Human Rights Council kabinetis, Addis Abebas asuvas perehotellis ja ka oma kodus, koos oma lähedastega, juristist abikaasa ja

*Etioopia, Addis Abeba. August 2017.
Inimõigusi kaitsev advokaat ja Sahharovi
auhinna stipendiaat Ameha Mekonnen oma
kabinetis*

kahe tütre kõrval, kellest üks on 7- ja teine 4-aastane.

Teda kuue päeva jooksul saatnud albaanlasest fotograaf Enri Canaj sai näha, kuivõrd ohtlik on Ameha tegevus. „Tahtsin näidata lootust, mida ta äratab kõigis neis inimestes, blogipidajates ja ajakirjanikes, keda ta kaitseb ja keda tal õnnestub vanglast välja tuua. Ameha tegevuse nägemine annab uskumatult palju energiat. Samas tahtsin aga ka näidata tema elu, tema igapäevast võitlust ja raskusi, mida ta kohtab. Ohtu sattunud inimesi aidates seab ta end ka ise ohtu.“ Enri Canaj ei saanud töötada nii, nagu ta oleks soovinud. Tal olid Ameha pildistamiseks vaid piiratud tingimused. Avalikes kohtades pildistamine ei tulnud kõne allagi. Mehed suhtlesid väga vähe telefoni teel, püüdsid mitte tähelepanu äratada.

Etiopia, Addis Abeba.
*Natnael Feleke ja Getachew Shiferaw, vörgustiku
Zone 9 blogijad*

Ameha oli väga närviline. Ka Enri pidi varjama oma kohaloleku tegelikku eesmärki ja ta oli isegi valmis ütleva, et oli tulnud Etioopiasse loomi pildistama. Advokaat jutustas talle, kuidas ta oli alles hiljuti korraldanud ühes pealinna hotellis oma ühenduse jaoks raha kogumise aktsiooni. Kõik oli juba valmis, kui sisenes politsei ja ei lasknud seda läbi viia.

Kõigele vaatamata ei varja Ameha Mekonnen end ametivõimude eest. Just see tekitab Enri Canaj's imetlust. Tal õnnestus kohtuda viie blogija ja ajakirjanikuga nende üheksa hulgast, kes olid üle ühe aasta vanglas veetnud. Ameha tõi nad sealt välja, kuid neil ei olnud enam tööd ja seega ka elatusvahendeid. Ükski ettevõtja ei tahtnud neid tööle võtta, kuigi nende vastu esitatud terrorismisüüdistused olid valed. Režiim vaatab viltu nende peale, kes endistele vangidele vastu tulevad. Nad jutustasid fotograafidele oma kohutavatest kinnipidamistingimustest kitsastes ja lämmatavates vangikongides. Ameha tutvustas Enrile ka blogijate võrgustikku Zone 9 kuuluvat noort naisblogijat, kes viibis vangis ja keda väärkoheldi 14 kuud. „Ameha otsustas otsekohe teda kaitsta,“ rõhutab fotograaf. „Ta mõtles oma tütarde peale. Ta ei talunud mõtet, et neid võiks kunagi tabada sama saatus. Perekond on tema tugi. Just pere julgustab ja motiveerib teda oma tegevust entusiasmiga jätkama. Tahtsin oma pildidel kajastada ka kõike seda: tema julgust, väärtuseid, muresid ja hirme, pühendumust nii advokaadi kui ka isa rollis.“ Enri Canaj pidi kahetsusega jätma turvakaalutlustel sellest mehest jäädvustamata mitmeid väga ilusaid

pilte, kuid üks vaatepilt jättis talle siiski sügava mulje. Ühel päeval, kui Ameha tuli oma ühenduse liikmetega kohtuma, oli lift katki läinud. Ameha käib kõikjal kepp käes. Ta pidi minema trepist üles sammhaaval, aeglaselt, kepi ots vastu maad kõmisemas. „See on suurepärane metafoor illustreerimaks tema võitlust inimõiguste eest.“

Ameha julgus põhivabaduste kaitsjana ei ole tühi sõnakõlks. Alates 2015. aasta novembrist on Etioopias olnud tõsiseid rahutusi, mida riigi etnilisse vähemusse kuuluvate tigrinjade kätes olev keskvoim veriselt maha surub. Oromod, kes moodustavad etnilise enamuse, ei ole nõus oma maade sundvõõrandamisega välismaiste äriühingute kasuks. Valitsus on mitmel korral vastanud vägivaldaga, mis on Amnesty Internationali andmetel põhjustanud 800 inimese surma, ning seejuures on vahistatud ja meelevaldselt kinni peetud tuhandeid meelevaldajaid. Olukord halvenes veelgi alates 9. oktoobrist 2016, kui valitsus kuulutas välja erakorralise seisukorra. Seda pikendati veel 2017. aasta märtsis ja see kuulutati lõppenuks 2017. aasta 4. augustil. Ent selleks ajaks jõuti arretereida ligikaudu 30 000 inimest, sealhulgas palju ajakirjanikke ja opositsioonijuhte. Mõned harvad aktivistid, kes end ajakirjanduses väljendavad, soovivad jääda anonüümseks. Endised kinnipeetavad mäletavad alandavat kohtlemist. „Politseinikud, kes ei rahuldunud nende löömisega, sundisid neid end killustikul ussi moodi ringi rullima, päikesesse vaatama, hüppama mitusada meetrit jalad koos nagu kangurud,“ kirjutas Etioopia blogija Seyoum Teshome,

Etiopia, Addis Abeba.
*Ameha Mekonnen teel oma Bole ringkonna
kontorisse*

Etiopia, Addis Abeba.
*Ameha Mekonnen suundumas töökoha lähedal
asuvasse restorani*

kelle tunnistust on 26. mail 2017 tsiteerinud Émeline Wuilbercq ajakirjas *Le Monde Afrique*. Milliste kuritegude eest? Nad olid tauninud riigis kõrgeimal tasemel lohkavat korrupsiooni, kõrvalejätute kulul toimuvat maadega äritsemist. Nad olid protesteerinud karjuva ebaõigluse vastu, niigi väga vaeste elutingimuste edasise halvenemise vastu. Ameha hoidub valitsust kritiseerides siiski etnilisest antagonismist kantud süüdistustest, mis tekitaks konflikti võimul olevate tigrinjade ja teiste vahel. „Selline nägemus on vastuolus minu veendumustega,“ rõhutab ta. „Minu jaoks on rahvas ja juhtkond kaks eraldi üksust.“

Selle suure südamega mehe võitlus on pingeline. Advokaat on küll siiralt tagasihoidlik – „On olemas mitmeid inimõiguste kaitsjaid“, ütleb ta, „keda tuleks palju rohkem esile tuua kui mind.“ –, kuid samas ka kangekaelne ega tagane vähimalgi määral hirmutamise ja kaasnevate ohtude ees. Ta kinnitab oma veendumusi otsesõnu: „Pean võitlust väljendusvabaduse eest. Meie riigis toimuv on väga tõsine asi. Paberil on meie põhiseadus inimõiguste seisukohast täiuslik. Kuid meie valitsus ei arva, et ta peaks seda teksti järgima! Meie ühenduse liikmeid ahistatakse pidevalt, kolm neist viibivad regulaarselt vanglas. Etioopias on terrorismil minu teada maailma kõige laiem määratlus. Võimulolijate jaoks on igaüks potentsiaalne terrorist! Ajakirjanikud või opositsiooni liidrid, kellele võib ette heita üksnes seda, et nad väljendavad valitsuse seisukohatadega vastuolus olevaid arvamusi. Ma võiksin samuti vangki minna lihtsalt sellepärast, et ma teiega räägin. Ma elan pidevalt ohus.“

See ei takista mind avalikult sõna võtmast, et rikkumised hukka mõista. Teen rohkem, kui tavaline juristitöö minult nõuaks. Tahan, et vähimigi õiguste rikkumine saaks avalikule arvamusele teatavaks.“

Mehe mõtetes valitseb selgus. Ta tunneb hästi oma eriala, mängib oma klientide kaitsmiseks pidevalt tulega. Enamik neist on vangis. Ta käib neid külastamas, seab väsimatult õigust jalule. Mõned neist on ka britid, sakslased, norralased. Miski ei oleks võimalik ilma ühenduseta Human Rights Council, kelle viie alalise liikme hulka kuulub väga piiratud vahenditega vaatamata kolm advokaati. „Kõik, mida ma teen, on seaduslik,“ rõhutab veel Ameha, „kuid ma ei sea oma klientide õigust jalule tasakesi.“ Eufemism, mis peaks tähendama, et tema jõuline tegutsemisviis võib varem või hiljem talle suuri pahandusi tuua. Ometi jätkab ta oma tegevust. See on tema missioon. Tema elu mõte on võidelda selle eest, et keegi ei sureks Etioopias hirmust või meeletusest, et keegi ei sureks meelevaldse väärkohtlemise tõttu, et keegi ei sureks oma veendumuste pärast.

Ameha võitlus põhiõiguste eest sai alguse 2006. aastal. Ta oli tol ajal advokaat valitsuse teenistuses. Kord tahtis valitsus ebaõiglaselt karistada üht silmapaistvat professorit selle eest, mida too oma õpilastele rääkis. Ameha keeldus koostööst. Soovimatus alluda tõi talle kaasa kättemaksu ja mitmeid kimbutusi, näiteks keelu end õigusvaldkonnas täiendada ja magistrakraadi taotlema. Siis oli otsus tehtud. Ta lahkus ametist, et pühendada end täielikult arvamuskuriteos süüdistatavate inimeste

Etiopia, Addis Abeba.

Võrgustiku Zone 9 blogijate koosolek. Vasakult: Natnael Feleke (30), viibinud vanglas poolteist aastat; Atnaf Berahane (28), kinni peetud 2014. aastal ja viibinud vanglas 1 aasta ja 5 kuud, Mahlet Fantahun (33), kinni peetud 2015. aastal ja viibinud vanglas 1 aasta ja 3 kuud; ajakirjanik Getachew Shiferaw (32), kinni peetud mitmel korral, tema kohtuasi on veel menetluses

kaitsmisele. „Ma ei ole poliitik,“ selgitab ta. „Praegu sõltuvad minust kolmkümmend kuus terrorismis süüdistatavat inimest. Ühenduses Human Rights Council, kus ma vabatahtlikuna töotan, vastutan ma kolme organi eest: vahendite hankimise komitee, välissuhete komitee ja inimõigustealase hariduse komi-

tee.“ Vaatamata kõigile neile ülesannetele, säilitab mees oma lähedastest ümbritsetuna meelerahu. Tema tütarde silmist paistab riigi tulevik. Ta tahab, et see oleks rahumeelne, õnnelik, häirimatu. „Olen täis lootust. Seepärast jään Etioopiasse.“ Ning taas kordab ta: „Ma ei vääri niisugust tunnustamist.“

Vasakul:
Etioopia, Addis Abeba.
Oma advokaadikabinetis

Vasakult paremale, ülevalt alla: Etioopia,
Addis Abeba.

Ametivõimude poolt tapetud või vigastatud isikute portreed ühenduse Human Rights Council kontoris. Praeguseni ei ole nende kuritegude eest kedagi vastutusele võetud.

Ameha Mekonneni kabinetis. 2015. aastal ühines ta ühendusega Human Rights Council ja sai selle aseesimeheks. Ühenduse moto on „Kõik inimõigused kõigi jaoks“.

Ameha Mekonnen ja üks tema kolleegidest ühenduse Human Rights Council ruumides

Etiopia, Addis Abeba.
Mahlet Fantahun ja Atnaf Berahane

Etiopia, Addis Abeba.
Vaade linnale

ing label
to create
Change
to have new
actors that
the changes
and should
to address
new ideas
to build the
up the foundation

Etiopia, Addis Abeba.
Natnael Feleke veetis vanglas poolteist aastat. „Mul on vedanud,“ ütleb ta. Ta leidis pärast vanglast vabanemist tööd. Teiste blogijate jaoks pole see väga raske periood veel möödas

Vasakul ja paremal: Etioopia, Addis Abeba.
*Ameha Mekonnen ühenduse Human Rights
Council hoone katusel*

Järgmisel leheküljel: Etioopia, Addis Abeba.
Ameha Mekonnen hilisel pärastlõunal

Etiopia, Addis Abeba.
*Ameha Mekonneni magamistoa kapi
küljes rippuv ülikond*

Etiopia, Addis Abeba.
*Ameha Mekonnen koos lastega televiisorit
vaatamas*

Järgmisel leheküljel: Etiopia, Addis Abeba.
*Ameha perekond pühapäeva pärastlõunal oma
maja hoovis*

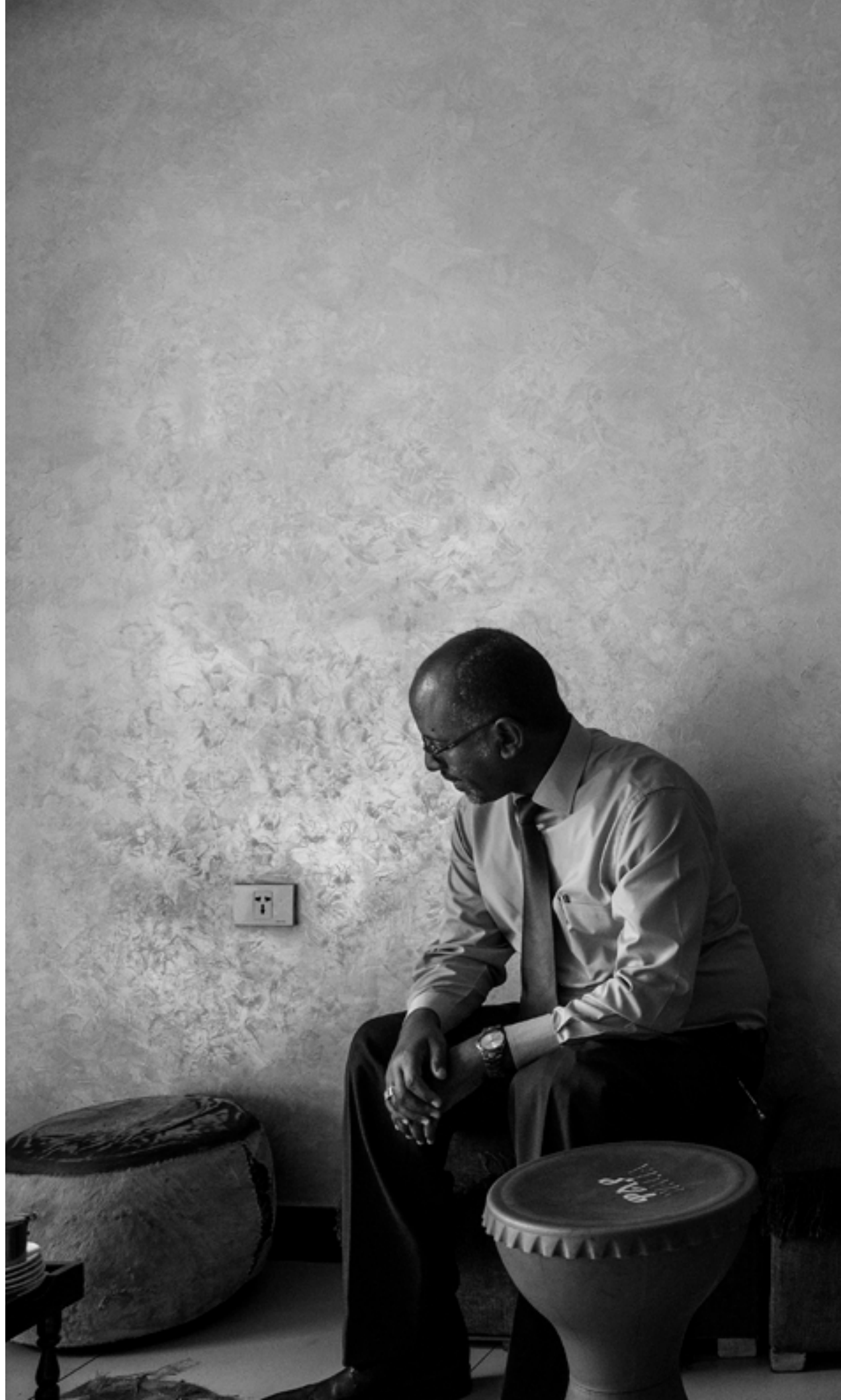
Etiopia, Addis Abeba.
Ameha Mekkoneni elutuba

Etiopia, Addis Abeba.
*Ameha, tema abikaasa ja noorem tütar perega
einestamas*

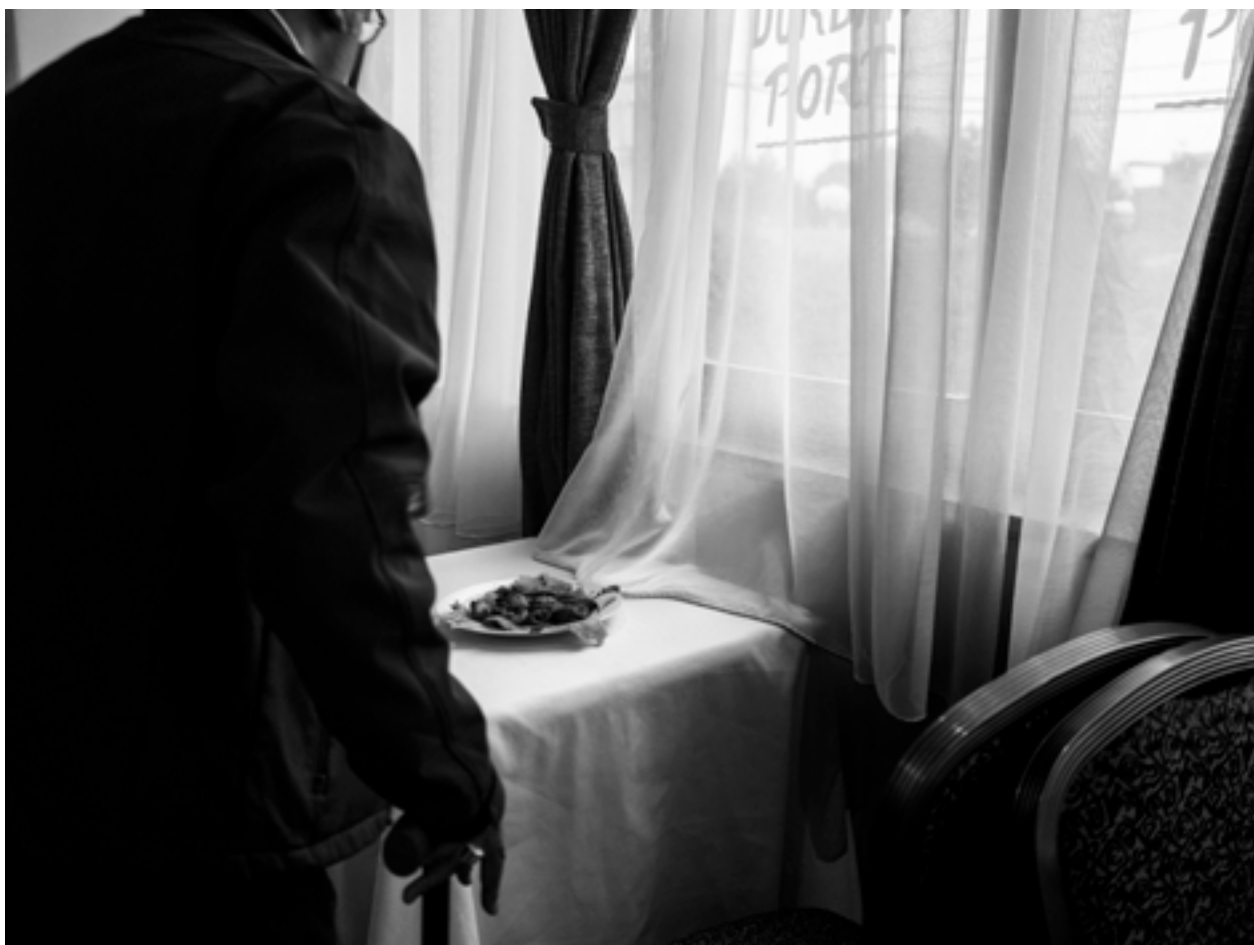
Järgmisel leheküljel: Etiopia, Addis Abeba.
*Ameha Mekonnen lõunapausil kontori lähedal
restoranis*

Etiopia, Addis Abeba.
*Ameha Mekonnen teel oma Bole ringkonna
kontorisse*

Etiopia, Addis Abeba.
Ameha Mekonnen talle tuttavas perehotellis. See on üks vähestest paikadest, kus ta end turvaliselt tunneb

Järgmisel leheküljel: Etiopia, Addis Abeba.
Ühenduse Human Rights Council hoone katusel

Jadranka Miličević

Bosnia ja Hertsegoviina

pildistanud Bieke Depoorter

Et Jadranka Miličevići tundma õppida, teda mõista ja näha tema pühendumuse sügavust, tuleb kõigepealt meenutada tema eluteed saatnud kohutavaid olusid. Need võib kokku võtta mõne sõnaga, mille taga on üle 200 000 surma. Sarajevo piiramine, Srebrenica massimõrv. Balkani sõda. Piin natsionalismi ohvriterohke ärkamise ajal endise Jugoslaavia varemetel.

Üks XX sajandi teise poole kõige verisemaid ja ohvrirohkemaid episoodid Berliini müüri ja nõukogude kommunismi lagunemise järel. Tuletagem meelde, et aastatel 1992–1995 lõõmas Euroopas Pariisist ja Berliinist kahe-tunnise lennusõidu kaugusel ehk kohe meie ukse all barbaarne kriisikolle, mida Euroopa ei olnud võimeline ise summutama. Euroopa jättis Ameerika Ühendriikide teha isegi 1995. aasta detsembris Ohios sõlmitud Daytoni rahulepingu algatuse, millega lõpetati etniliste rühmade vaheline sõjategevus. Üks esimesi asju, mis 60aastase Jadrankaga kohtuma läinud fotograaf Bieke Depoorterile muljet avaldas: Jadranka muudkui räägib ja räägib ja räägib. Ta räägib, jutustab, meenutab katkematult, olles veendunud, et toimunud õuduste meelespidamine on üks kõige tõhusamaid viise rahu eest võitlemiseks. See leidis

Bosnia ja Hertsegoviina, Sarajevo. August 2017.
Inimõiguste aktivist ja Sahharovi auhinna stipendiaat Jadranka Miličević roma peret külastamas

aset alles eile. Vähem kui kakskümmend viis aastat tagasi. Vaevalt üks põlvkond. Mõelda vaid, et see kõik võiks jälle uuesti alata, kui ei olda ettevaatlik, kui hääled ei korruta tüütuseni, mis juhtus selles Balkani osas. Tuhandeid naisi vägistati, tuhandeid mehi, naisi ja lapsi asustati sunniviisiliselt ümber, rünnati, kõrvaldati. Suuremahuline etniline puhastus hoopis teise ajajärku kuuluva rassilise puhastuse nimel. Kõigi osapoolte vägivaldteod, mida panid toime paramilitaarsed rühmitused ja erasõjavägi, tsiviilisikud teiste tsiviilisikute vastu, vennad omavahel nagu hundid. Nii et jah, Jadranka on sõnaohter, tõeline jutuveski. Ta usub, et sõnadel on jõud unustuse inertsi vastu. Kui lugusid teistele rääkida, neid ikka ja jälle edasi anda, ei lase see neil kollektiivsest mälestusest kaduda. Praeguseks on Jadranka jutustanud oma võitluslikku elukäiku seitsmes raamatus ja kahes filmis. Kaugeltki mitte ei soovi ta tekitada isikukultust. Tema jaoks on see lihtsalt võimalus tegutseda, muuta näitele tuginedes oma sõnum usutavamaks.

Eelmisel leheküljel:

Bosnia ja Hertsegoviina, Vareš.
Lejla Omerovići tütar Elda Šišić

1992. aastal, konflikti eel, elas Jadranka Sarajevos. Ta elas tavalist elu abikaasa ja kahe lapsega. „Töötasin pangas, kuulusin keskklassi. Kohe pärast konflikti algust lahkusin Sarajevost ja pagesin Serbiasse. Hetkel, mil minust sai pagulane, sai minust ka inimõiguste aktivist. Ma ei tahtnud oodata, et keegi tuleks mind abistama. Tahtsin ise teisi aidata. Olin ju lahkunud süütundega. Olin jätnud oma abikaasa Sarajevosse. Ma ei saanud olla tegevusetult.“ Juba 1992. aasta detsembris ühines ta Belgradis feministliku ja rahumeelse organisatsiooniga „Women in Black“. Sellest sai alguse võitlus, millel ei ole lõppu. „Alustasin uut elu,“ meenutab Jadranka. „Just selline elu meeldib mulle. Tundub, nagu oleksin kaotanud kolmkümmend aastat, minu olemasolu esimesed kolmkümmend aastat.“ „Women in Black“ liikmena loob Jadranka sidemeid teiste naistega, kes valvavad rahu Itaalias, Hispaanias, Saksamaal ja Ungaris. Koos loovad nad võrgustikke väärkoheldud naiste toetamiseks. Nad koguvad ja vahetavad nende naiste kogemusi, kes elavad konfliktipiirkondades, nagu Bosnia ja Horvaatia, ja keda Jadranka nimetab sõpradeks. „Koostasime inglise keeles väljaandeid, mida illustreerisid tunnistused.“ Kõige taga ikka sama kinnismõte, sama juhtmotiiv: avaldada, et mitte unustada, rääkida, et hoida rahu. Nii hakkas ta võitlema Sarajevo sihtasutuses CURE, mis on feministlik aktiivne vabaühendus, mille eesmärk on edendada soolist võrdõiguslikkust ja arendada ühiskonda haridus- ja kultuuriprogrammide abil positiivses suunas. Jadranka aitab luua CURE'i kohalikke filiaale ja korraldab koolitusi, et aidata inimestel materiaalselt ise

hakkama saada. Väikestes rühmades õpitakse müüma mett või lavendliga lõhnastatud padjakesi või antakse nõu ja vahendeid, mille abil tulla toime keskkonnas, kus isegi veel pärast sõda peetakse naisi teisejärguliseks. Eriti veel roma naisi. Ümbritsev kannatus ajendas Jadrankat ühinema CARE'iga – veel üks vabaühendus, mis on täielikult pühendunud diskrimineeritavate naiste abistamisele.

CURE ja CARE – Jadranka elu keerleb nende kahe organisatsiooni ümber, mille heaks ta tegutseb peamiselt Bosnias ja Hertsegoviinas, Serbias ja Montenegros. Ta on aktivist 100% ja ööpäev läbi. Oma elu, eraelu tal puudub. Aega jätkub vaid kohapealseks tegevuseks, koolitusteks, projektide ja konventsioonide väljatöötamiseks, et saada muu hulgas Euroopa Liidu abi. „Me ei näe kunagi oma ema,“ tunnistab üks tema poegadest. Ta on alati reisil, et viia läbi seminare. „Tema elu on selline,“ rõhutab Bieke Depoorter. „See on ainus asi, mis loeb. Ta ei taha nimetada abisaajateks neid inimesi, keda ta aitab. Enamik neist saab lõpuks tema sõpradeks.“ Võiks öelda, et see on tema teine perekond või isegi tema päris perekond. „Lahkusime koos Sarajevost, et sõita ringi paljudes lähedalasuvates küldes,“ lisab fotoajakirjanik. „See oli Jadranka jaoks väga tähtis. Ta tahtis, et pildistaksin teda neis kohtades. Igal aastal käib ta juuli lõpus ka paljude sihtasutuse CURE ja „Women in Black“ liikmetega Srebrenicas, et külastada ohvrite mälestusmärki. Ta tahab iga hinna eest säilitada mälestust jõhkratest tegudest.“ Jadranka kinnitab tõsisel ilmel: „Tahtsin neid kohti Biekele näidata. Tean inimesi, kes kao-

Bosnia ja Hertsegoviina, Vareš.
Jadranka külastamas Lejla Omerovićit, kes elab
Vareši lähedal asuvas üksikus külas. 2014. aastal
hävines osa Lejla majast üleujutuse tõttu.
Ühendus CURE tuli talle appi, kogudes raha maja
parandamiseks, kuid remonditööde alustamiseks
ei ole ikka veel piisavalt vahendeid

Jadranka Miličević

tasid kogu oma perekonna. Üks mu sõber kaotas siin viiskümmend kuus lähedast.“ Just tänu Jadranka-taoliste naiste algatusele avati 2003. aastal, kaheksa aastat pärast massimõrva, Srebrenica-Potočari mälestusmärk. „Me püüame ärgitada valitsust mälestuspaiku looma. Me aitame ka pärast sõda üksikuks jäänud, lehestunud naistel oma õigusi kaitsta. Ja muidugi otsime kadunud isikute surnukehi. Srebrenica-Potočari mälestusmärgil on ohvrite nimekirja kantud 8372 nime, kuid ainult 6800 isiku säilmed on leitud ja identifitseeritud. Lesed ja emad ei ole saanud oma kadunud lähedasi tõeliselt leinata. Isegi veel

praegu, pärast kõiki neid aastaid, on olukord endiselt väga valus. Kuidas taastada tavaelu, kui kõik need surnud on puudu?“

Bieke Depoorteri jaoks ei olnud see reportaaž lihtne. Ta imetleb ja austab väga Jadrankat, tema aktiivset pühendumist igal hetkel, tema kangekaelset võitlust feminismi eest, tema järjekindlust soovis anda naistele tagasi nende mõjuvõim, võimaldada neil endaga ise toime tulla, olla sõltumatu, kasutada täielikult kõiki oma õigusi. Samas tuli fotograafil kohanduda sellega, mida Jadranka tal näha lasi. Igal pool, kuhu Bieke reisib, olgu see Ameerika

Ühendriikides või revolutsiooniaegses Egiptuses, püüab ta objektiivselt esile tuua inimestega luua lähedase suhte. Bieke jaoks on foto vestlus. „Suhe inimestega on kõige tähtsam,“ kinnitab Bieke. „Sageli nad ei taha, et neid pildistataks. Bosnias püüdsin Jadrankale oma meetodit selgitada, sest ta kartis, et näitan nende eluruumide vaesust. Viimasel ööl sain teha nii, nagu tahtsin. See meeldis mulle kõige rohkem. Sain istuda mind vastu võtnud

inimeste voodil, olla perekonnaga üksi, luua usaldusliku õhkkonna, mis aitab end avada.“

Bieke fotodest õhkub humaansust. Siit leiame Lejla, kes elab ühes üksikus külas. Naine, keda on sõja ajal vägistatud, keda mees on peksnud ja kelle perekond on hüljanud; tema elu on katsumus. „Ta on saanud oma julgusest jõudu olla praegu õnnelik,“ soovib rõhutada Jadranka, kes suhtub nooresse naisesse suure

sümpaatiaga. CURE'i vahendusel tõi ta naisele õmblusmasina, mis on hädavajalik abivahend, sest võimaldab tal oma käsitööd toota ja müüa. 2014. aastal oli Lejla majas üleujutus. Jadranka vabaühendus tuli veel kord, et noort naist aidata ja peletada ebakindlust, mis teda pidevalt ohustab. Niisugune on selle väsimatu naise igapäevaelu. Nii Sarajevos, Montenegros kui ka Serbias on ta pühendunud roma naiste abistamisele CARE'i kaudu. Kell 17, kui tema päeva esimene osa on lõppenud, võtab ta ette

CURE'iga seotud tegevuse. „Oleme nüüdseks aidanud 15 000 roma naist ja rumeenlannat. Oleme neil võimaldanud minna arsti juurde, käia mammograafia sõeluuringul. Kogume raha selleks, et rahastada koole ja aidata enim puudustkannatavatel inimestel oma elukohta edasi jääda.“ Ta jätkab selles rütmis nii kaua, kuni jõudu jätkub. „Just aktivistina tegutsemine ja teiste eest hoolitsemine on aidanud mul ellu jääda,“ kinnitab Jadranka.

Bosnia ja Hertsegoviina, Vareš.
Lejla Omerovići tütar Elda Šišić

Järgmisel leheküljel: Bosnia ja Hertsegoviina, Visoko.
*Mirsada Bešići maja on selles piirkonnas ainus kraaniveega maja.
Naabrid käivad sealt vett toomas*

Bosnia ja Hertsegoviina, Visoko.
Harun perekond Bešići lehmaga

Bosnia ja Hertsegoviina, Vareš.
Lejla Omerović ja tema perekond põllul

Bosnia ja Hertsegoviina, Sokolac.
Jadranka vestlemas noore feministi Jovana Boljanići ja tema isa Bogdaniga. Jovana ja Jadranka kohtusid ühes Jadranka korraldatud õpikojas. Jovana asutas aktivistide organisatsiooni Art Queer. Alguses olid Jovana isa ja vend tema aktivistina tegutsemise vastu ning ta pidi koosolekutele minema salaja. Nüüd on Jovana isa juba toetavam ja lubas Jadrankal esimest korda nende kodu külastada

Järgmisel leheküljel: Bosnia ja Hertsegoviina, Sokolac.
Jovana Boljanić oma toas – paigas, kus ta tunneb end vabana olla tema ise. Jovana hoiab seal mitmesuguseid asju, muu hulgas ka vikerkaarevärvilist lippu, mida ta siiski oma venna ja isa eest varjab

SAVEZ

Eelmisel leheküljel: Bosnia ja Hertsegoviina, Sokolac.

Jovana kannab punast põlle mälestusena Jadranka korraldatud õpikojast, millest ta seitse aastat tagasi osa võttis. Naised on sellest ajast peale ühendust hoidnud. Jovana kodulinn on väga konservatiivne; Jovana sõnul on ta esimene tüdruk, kes seal on teksaseid kandnud

Ülal: Bosnia ja Hertsegoviina, Sarajevo.
Asja, Jadranka assistent

Bosnia ja Hertsegoviina.
*Jadranka teel külastama Srebrenica
mälestusmärki*

Järgmisel leheküljel: Bosnia ja Hertsegoviina,
Srebrenica.
*Jadranka külastab genotsiidi mälestamiseks igal
aastal koos sihtasutuse CURE ja ühenduse Women
in Black liikmetega Srebrenica-Potočari
mälestusmärki*

Bosnia ja Hertsegoviina.
*Jadranka reisib õpikodade korraldamiseks kõikjal
Bosnias, Serbias ja Montenegros*

Bosnia ja Hertsegoviina, Sarajevo.
*Jadranka vestleb Majka Mejraga („Ema Mejra“).
Mejra kaotas sõjas oma kaks last ja abikaasa.
Tema perekond vangistati 1998. aastal ja hiljem
hukati. Ta on mitmeid aastaid püüdnud kindlaks
teha nende surnukehade asukohta. Nüüd aitab ta
teistel peredel oma kadunud omakseid üles leida*

Kahel järgmisel kahepoolsel lehel: Bosnia
ja Hertsegoviina, Kakanj.
*Nuna Zemina Vehabovići kodus. Nuna käivitas
koos sõbrannaga projekti „Center for Mother
Hope“, kuid juhib seda nüüd üksi. Ta kuulub ka
kohaliku omavalitsusse ja osaleb romade
kaitsmises Kakanjis. Romasid on seal rohkem kui
2600 ja nad elavad koos ühes linnaosas*

Ülal paremal ja järgmisel leheküljel:
Bosnia ja Hertsegoviina, Kakanj.
Nuna Zemina Vehabovići kodus

Üla: Bosnia ja Hertsegoviina, Sarajevo.
Roma pere kodus

Bosnia ja Hertsegoiina, Kakanj.
Nuna Zemina Vehabovići kodus

Järgmisel leheküljel: Bosnia ja Hertsegoviina, Sarajevo.
Jadranka oma kodus

Meie õiguste kaitsjad

Éric Fottorino

Inimõigused. Sõna, mille juured ulatuvad kaugele. Sõna, mis peab paljakäsi hoidma ära, et inimene end ise maha ei murraks. Mis kõik peitub selle väljendi taga, kui palju ideaale ja lahinguid, kui palju piinatud ja elavate maailmast kustutatud nägusid, kui palju hartasid, resolutsioone, protokolle ja pakke, konventsioone ja petitsioone, kui palju lootust ja võitlusi omavoli vastu, kui paljudes kohtades meie planeedil on õiguse jõud lõpuks saavutanud võidu tugevama õiguse – või õigusetuse – üle?

Kuid tasub meelde tuletada, et selline võit on alati habras ega pea kunagi vastu lühiajalistest tundeuhangutest kantud lubadustele stiilis „ei iial enam“. Nii kordusid genotsiidid XX sajandil ka vaatamata kõige pidulikumatele rahvaid siduvatele tekstidele ja 1948. aasta detsembris koostatud inimõiguste ülddeklaratsiooni preambulis kinnitatud vääramatule veendumusele: „pidades silmas, et inimõiguste mittetunnustamine ja eiramine on

viinud julmusteni, mis vaevavad inimkonna südametunnistust, ja et inimeste üllaimaks püüdluseks on kuulutatud sellise maailma loomine, kus inimestel on sõna- ja veendumustevabadus ning kus nad ei tarvitse tunda hirmu ega puudust“. Sellest tulenes deklaratsiooni artikkel 1, mis on Eleanor Roosevelti ja prantsuse jurist René Cassini kätetöö: „Kõik inimesed sünnivad vabade ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt.“ Holokausti järel tulid Pol Poti ja punakhmeeride toime pandud massimõrvad Kambodžas, Rwanda genotsiid, Srebrenica veresaun, kus Serbia sõdurid läksid Bosnia rahva vastu. Ka muud tapatööd Ladina-Ameerikas, Darfuris, Kongo Vabariigis, Iraagis, Jeemenis ja Süürias – ja see loetelu ei ole ammendav – on järjest rünnanud põhilisi inimõigusi, mis on rahvusvahelise kogukonna jaoks kõigest hoolimata endiselt universaalsed, võõrandamatud ja jagamatud.

Kui tuleks üles lugeda kõige suuremad inimõiguste rikkumised, tooksime välja vähe-

Eelmisel leheküljel: **Moises Saman.**
Liibüa, Zawiyah. 2011.
Gaddafi toetav aktivist diktaatori portreega

All: **Larry Towell.**
Palestiina territoorium, Gaza. 1993.
Lapsed mängimas plastmassist püstolitega

malt kolme liiki mastaapsed repressioonid, mis leidsid samaaegselt aset pärast teise maailmasõja lõppu. Kõigepealt totalitaarne ja imperialistlik kommunism ning sellega kaasnenud nõukogude Gulag ja selle sunnitöölised, endise NSV Liidu satelliitriikides toimunud vastuhakkude lämmatamine Moskva poolt – 1956. aastal Budapestis, 1968. aastal Prahhas – või Hiina kultuurirevolutsioon ja miljoni inimese surm aastatel 1966–1968, unustamata ka üliõpilaste mässu Tiananmeni väljakul ja rahumeelsete tiibetlaste tapmisi. Seejärel koloniaalsõjad, mis nii Vietnami kui ka Aafrika mandril hävitasid massiliselt tsiviilelanikkonda, muutes lapsed kahurilihaks, naised seksuaalobjektideks ning kihutades miljoneid tsiviilelanikke eksili. Siis muidugi Vietnami sõda, aga ka Alžeeria sõda, mida tol ajal peeti üksnes rahutusteks. Ning viimaks Ladina-Ameerika diktatuurid: Vargas Brasiilias, Pinochet Tšiilis ja kindral Videla sõjaväehunta Argentinas. 1970. aastatel pandi nende riigikordade ajal toime kõige räigemaid inimõiguste rikkumisi. Kes suudaks unustada helikopteritest merre heidetud noored vastuhakanud või Mai Väljaku Emade – keda sõjaväelased kutsusid mai väljaku hulludeks – raugematu võitluse, et leida üles neilt Argentina pika öö ajal röövitud lapsed? Need julged emad said 1992. aastal Sahharovi auhinna, millel täitub tänavu kolmekümnes aastapäev.

Laureaatide nimede lugemisest piisab, et saada aimu, kui laial rindel toimub võitlus inimõiguste järgimise eest: see tähendab demokraatia austamist, mõttevabaduse

Alex Webb
Nicaragua, Puerto Cabezas. 1992.
Miskito vähemusse kuuluv laps

tagamist, võitlust piinamise ja diskrimineerimise kõikide vormide vastu, usulise või rassilise, poliitilise või seksuaalse sättumuse alusel toimunud meelevaldsete kinnipidamiste taunimist. Sahharovi auhind anti esimest korda 1988. aastal Nelson Mandelale ja Anatoli Martšenkole (postuumselt). Selle prestiižika auhinna tähendus hõlmab enam kui lihtsalt Euroopa Parlamendi tahet põhiõigusi kaitsta. Auhinna eesmärk on ka toetada neid mehi ja naisi, kes riskivad oma riigis õiguste edendamise nimel väga paljuga. Nende esiletoomise taga on sageli soov neid vaenlaste eest kaitsta ja pakkuda neile häälekat tuge. Õiguste ja demokraatia kaitsmine on paraku peaaegu kõikjal ohtlik tegevus, mille eest paljud aktivistid jätavad oma elu. Sahharovi auhinna laureaatide seas leidub varem tundmatuid kangelasi, kellest on saanud võitluse juhtfiguur. Nende hulka kuuluvad doktor Denis Mukwege, kes on päästnud Kongo Demokraatlikus Vabariigis paljude moonutatud suguelunditega naiste elu, noor pakistanna Malala Yousafzaï ja ka kaks noort Iraagi jeziidi, Nadia Mourad ja Lamiya Aji Bachar, kel õnnestus põgenema saada Daeshi poolt toime pandud kõige jubedamatest õudustest ja kes seejärel alustasid võitlust naistega kaubitsemise vastu. Emad, kunstnikud, karikaturist, piinamise vastu või rahu eest tegutsevad kohapealsed aktivistid, etniliste vähemuste esindajad ja ka ÜRO kui institutsioon – Sahharovi auhinna andmisel on algusest peale

Järgmisel leheküljel: **Hiroji Kubota**
Põhja-Korea, Chongjin. 1986.
President Kim Il Sungi hiigelportree Kim Chaeki
terasestehase sissepääsu juures

tehtud eklektilisi ja julgeid valikuid, et näidata ebainimlikkuse vastu astujate inimlikkust.

Alates 2000. aastatest on viimane kui üks suurem vastupanuliikumine saanud alguse inimõiguste ja inimvääriskuse rikkumisest. Araabia revolutsioonid oleksid võib-olla jäänud puhkemata, kui Tuneesias Sidi Bouzidis ei oleks noor tänavakaupmees Mohamed Bouazizi end 17. detsembril 2010. aastal meelega põlema süüdanud, süüdistades Ben Ali ja tema klanni loodud ebaõiglast süsteemi. Müügikärust ja kaalust ilma jäänuna ei olnud ta enam mitte keegi. Süüria konflikti juured ulatuvad 13aastaste laste piinamiseni selle eest, et nad olid kirjutanud Damaskuses seintele „Bachar, kao minema!“. Süüria president kogus kurikuulsust veel teistelgi kordadel, tappes omaenda rahvast ja kasutades korduvalt isegi sariini keemiarelvana, et hävitada 2013. aastal Ghoutas ja neli aastat hiljem riigi loodeosas asuvas Khan Sheikhounis tuhandeid süütuid. Kõige tipuks näitas veel Aleppo linna agoonia 2016. aasta lõpus kogu ebainimlikkust, milleks valitsusväed Venemaa kaasosalusel võimelised olid. Tuhandete katastroofist tehtud piltide seast on maailma üldsuse mällu jäänud mälestus „Aleppo klounist“ Anas Al-Bashast, kes löbustas pommilaviini all lapsi ja kes hukkus õhurünnakus „kohas, mis on kõige sügavama pimeduse ja kõige suuremate ohtude kütkes“, nagu ütles tema vend matustel.

Ja see reis ei ole veel lõppenud. Kongo Demokraatlikus Vabariigis (KDV) valitsevas segaduses panevad relvarühmitused ja sõjavägi regulaarselt toime tapatalguid täieli-

kus karistamatuses. Rünnakud, peksmised, inimröövid, sundränne on vaid mõned näited lugematutest inimõiguste rikkumistest Aafrika riikides, kus relvakonfliktid on juba pikki aastaid osa igapäevaelust – Nigeeriast Kamerunini, mis on rühmituse Boko Harami võimu all, ning Malist Somaalia, Sudaani ja Tšaadini. Ärgem unustagem ka, et Kongost idas, Ida-Aafrika järvede piirkonnas, on pärast II maailmasõda elu kaotanud rohkem kui kuus miljonit inimest, mistõttu on see üks lähiajaloo kõige ohvriterohkemaid kohti.

Ladina-Ameerika on jäänud endiselt üheks neist maailma kohtadest, kus inimelu hind ei ole kuigi kõrge. „Kesk-Ameerika „põhjakolmnurk“ – Guatemala, El Salvador ja Honduras – oli 2016. aastal üks maailma vägivaldsemaid piirkondi“, rõhutatakse Amnesty Internationali viimases aruandes. „Mõrvade arv oli seal suurem kui enamikus maailma konfliktipiirkondades. El Salvadoris pandi toime 108 mõrva 100 000 elaniku kohta, mis on üks kõrgemaid näituseid maailmas.“ Colombias on seevastu olukord pärast valitsuse ja FARC-i mässuliste (Colombia Revolutsiooniliste Relvajõudude) vahelist kokkulepet paranenud, mis annab tunnistust sellest, et ka 50 aastat vaenujalal olnud osapooli on võimalik lepitada. Venezuelat rõhub aga president Nicolás Maduro diktatuur, mida saadavad majanduskriis, demokraatlike institutsioonide vaigistamine ja opositsiooni repressioonid.

Pilt hiljuti toime pandud ilmsetest inimõiguste rikkumistest täieneb veelgi, kui mõelda ka vähem tuntud kannatustele, mis on osaks

langenud Laose hmongidele ja Türkmenistani vähemustele, kelle riik on igasugusele vabaduste-teemalisele uurimisele kindlalt suletud. Samuti ei ole kellelegi uudiseks, et Vahemeri on muutunud Liibüast, Süüriast, Jeemenist, Sudaanist ja Malist saabunud rändajate surnuaiaks, ilma et neile dramaatilistele sündmustele paistaks lähiajal lõppu tulevat. Mainimata on veel kõik need rikkumised, mis meediasse ei jõua, ja vabadusvõitlejad, kes jäävad infoühiskonnale märkamatuks.

Kas selline kannatuste ja tagasilöövide lõputu jada on märk sellest, et austus põhiõiguste vastu on jätkuvalt taandumas? Asjad ei ole siiski nii lihtsad ja seega ka mitte nii sünged. Mida see tähendab? Prantsusmaa endine inimõiguste esindaja François Zimeray andis mõistele selge ja kaine määratluse: „Inimõigused“, kirjutab ta, „ei kujuta endast eetikast ega isegi mitte väärtusi. Nende järgimist ei taga mingil moel sümbolid ega ammuigi mitte pahameel. Need on poliitilistest kompromissidest sündinud õigused ja seega ebatäiuslikud. Olemasolevad või olematud õigused, mida järgitakse või rikutakse. Õigus mitte olla piinatud, õigus õiglasele kohtumenetlusele, õigus soolisele võrdõiguslikkusele, laste õigus lapsepõlvele. Kõik see aitab kaasa inimväärikuse austamisele; just see eesmärk annab inimõigustele moraalse jõu.“ (F. Zimeray, *J'ai vu partout le même visage. Un ambassadeur face à la barbarie du monde*, Plon, Pariis, 2016).

Selle nägemuse kohaselt on inimõiguste austamine alates Nürnbergi protsessist (1945–1946), mil peeti kohut natside pea-

Christopher Anderson
Tšiili, Santiago. 1995.
*Augusto Pinocheti auks korraldatud
sõjaväeparaad presidendipalee ees*

miste juhtfigureide üle, kuni Rahvusvahelise Kriminaalkohtu loomiseni 2002. aastal, mis oli universaalsuse mõiste hiilgeaeg, pidevalt paranenud. Kuid nagu nägime, ei tähenda see, et sajandi teine pool oleks veristest tragöödiatest pääsenud. Kuid 1948. aastast saadik, mil võeti vastu kokku 30 artiklit sisaldav inimõiguste ülddeklaratsioon, milles ei öeldud sõnagi laste tingimuste kohta, on õigusi pidevalt täiendatud. Aastate jooksul on parandatud pagulaste ja kodakondsuseta isikute, naiste ja laste kaitset. Välja on kuulutatud majanduslikud, sotsiaalsed ja kultuurilised õigused, diskrimineerimise vastast võitlust on muudetud konkreetsemaks ja tugevdatud ÜRO, Euroopa Nõukogu ja muude mitmepoolsete foorumite tasandil. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu puhul tuleb pidada suurimaks edasiminekuks sellise organi asutamist, mis võitleb võimalike kuritarvitamiste vastu ennetavalt. See on vastupidine teistele erikohtutele, mis nii Rwandas kui ka endises Jugoslaavias loodi tagantjärele, kui tragöödia oli juba aset leidnud, mis on aga iseenesest vastuolus õiguse mõistega.

Viimase aja saavutuste hulka kuulub ka aastatel 2004–2005 heaks kiidetud sekkumisõigus, mida rahvusvahelises õiguses tunnustatakse ühemõttelise väljendiga „kaitsemise kohustus“. Suuri edusamme tabas siiski tagasilööök pärast rahvusvahelist sekkumist Liibüas. Läänerii-

kide sõjajõud ületasid neile antud õiguslikke volitusi, põhjustades vägivaldse võimuvahetuse. Isegi kui Liibüasse sekkumine oli vajalik, pole kindel, kas sekkumisõigus jääb pärast sealset episoodi samal kujul kehtima ka edaspidi.

Lisaks pidevatele inimõiguste rikkumistele, mida panevad toime autoritaarsed režiimid, on see niivõrd väärtuslik mõiste nüüdseks sattunud suurde ohtu, kuna universaalsuse põhimõtet on hakatud kahtluse alla seadma. Paljud Aasia riigid ja araabia maad, aga ka Ameerika Ühendriigid püüavad inimõiguste ulatust kitsendada, tuues põhjenduseks küsitavad eripärad, nagu kultuurilised erinevused ja erandlikud asjaolud, mis nende arvates õigustavad inimõiguste kohandamist või isegi nende järgimisest loobumist. Malaisia endine peaminister Mahathir ibn Mohamad sõnastas mõiste „Aasia väärtused“, millele on hakanud tuginema Hiina ametivõimud, väites, et need eripärad on rahvusvahelistest standarditest tähtsamad. „Nendest erisustest tulenevalt“, on selle kohta kirjutanud ka François Zimeray, „peaksid kodaniku- ja poliitilised vabadused olema vähem olulised kui vabadus toota, tarbida ja kuuletuda.“ Teiste sõnadega, kehtima peaksid kahetised inimõigused, kahesugune mõõdupuu, konkureerivad standardid, mille puhul eelistatakse riiklikke eeskirju, tuues põhjenduseks tavad, harjumused ja veendumused, et igal maal on omad kombes ja igaüks peab ise enda eest seisma. Inimõiguste universaalsuse põhimõtet soovivad samamoodi kitsendada ka Islami Koostöö Organisatsiooni (OIC) kuuluvate

Eelmisel leheküljel:
Thomas Dworzak. Venemaa, Groznõi. 2002.
Tüdruk õhupallidega. Tagaplaanil kahe Tšetšeenia sõja ajal tekitatud purustused

moslemiriikide juhid. 1990. aastal avaldatud islami inimõiguste hartas ei ole meestel ja naistel võrdseid inimõigusi. Kuid neid katseid ei tee mitte ainult autokraatlikud režiimid. Ameerika Ühendriigid on nii George W. Bushi kui ka Donald Trumpi juhtimisel põhiõigusi õõnestanud tavadega, mida nende silmis õigustavad kõrgemad eesmärgid, kuid ei ole põhiõiguste järgimisest siiski täielikult loobunud. Sellise relativismi näiteks on USA sõjaväe poolt Iraagis toime pandud piinamised või inimõiguste rikkumised Guantánamo vanglas. Kuid kas ühe õiguse nimel võib karistamatult ohverdada mõne muu õiguse?

Universaalsuse põhimõtte on vaidlustanud ka kolm Aafrika riiki – Lõuna-Aafrika, Gambia ja Burundi –, kes on teatanud soovist Rahvusvahelisest Kriminaalkohtust (täpsemalt Rooma statuudist) taganeda ettekäändel, et Haagi kohus olevat peamiselt sihiks võtnud Aafrika juhid. Alusetu süüdistus, mis toob eelkõige päevavalgele karistamatuse, millega paljud neist on juba aastakümneid harjunud. „Aafrika Liit kutsub jätkuvalt riike üles eirama oma rahvusvahelist kohustust pidada kinni Sudaani president Umar al-Bashir, keda Rahvusvaheline Kriminaalkohus genotsiidis süüdistatuna

taga otsib“, taunib Amnesty International. „Uganda ei pidanud teda 2016. aasta mais kinni ega andnud üle Rahvusvahelisele Kriminaalkohtule, jättes täitmata oma kohustused sadade tuhandete Darfuri konflikt ajal tapetud või ümberasustatud inimeste vastu.“

Sellised kõrvalekalded näitavad, et universaalsed inimõigused peavad nüüd maad jagama üha võimsama vastasega, mida kujutavad endast kogukondade suveräänsed õigused ja eneseteadvus. Sellest tulenevalt on suur oht, et nende piiravate käsitluste nimel läheb kaduma üksikisiku tähtsus ja unustatakse, et on olemas õigused, mis on antud igaühele lihtsalt seetõttu, et ta on elus ja maailma kodanik, inimkonna täieõiguslik liige. Võitlus ei ole siiski veel kaotatud. See kestab igal ajahetkel ja seda aitavad pidada kõik need, kes annavad ühisesse töösse oma panuse seal, kus nad elavad, ja seal, kus nad kannatavad. Selle juures on eeskujuks kolmkümmend Sahharovi auhinna laureaati, kes on viimase kolmekümne aasta jooksul andnud inimestele lootust ja takistanud sel kustumast. Inimõiguste kaitsmine algab inimõiguste kaitsjate kaitsmisest.

Sahharovi auhind

Sahharovi mõttevabaduse auhind, mille esimesed laureaadid olid 1988. aastal Nelson Mandela ja Anatoli Martšenko, on Euroopa Liidu kõrgeim tunnustus inimõiguste kaitsjatele. Sellega tõstetakse esile üksikisikute, ühenduste või organisatsioonide silmapaistvat tegevust mõttevabaduse kaitsel. Auhinna ja sellega seotud võrgustiku abil toetab Euroopa Liit auhinna laureaate, suurendades nende jõudu ja võimalusi oma eesmärkide eest võitlemisel.

Aegade jooksul on Sahharovi auhinna laureaate hulgas olnud teisitimõtlejad, poliitikud, ajakirjanikud, juristid, kodanikuühiskonna aktivistid, kirjanikud, emad ja abikaasad, vähemusrühmade liidrid, terrorismivastane rühm, rahuaktivistid, piinamise vastu võitleja, karikaturist, kauaaegsed meelsusvangid, filmitegija, ÜRO ja isegi hariduse eest võitlev laps. Auhinna abil soovitakse edendada eelkõige

sõnavabadust, vähemuste õigusi, rahvusvahelise õiguse järgimist, demokraatia arengut ja õigusriigi põhimõtete rakendamist.

Euroopa Parlament annab Sahharovi auhinna üle Strasbourgis iga aasta lõpul toimuval pidulikul täiskogu istungil. Sellega kaasneb 50 000 euro suurune rahaline preemia. Kandidaate võivad esitada nii fraktsioonid kui ka parlamendiliikmed, kuid kandidaadil peab olema vähemalt 40 toetushäält. Kandidaadid esitatakse väliskomisjoni, arengukomisjoni ja inimõiguste allkomisjoni ühisel koosolekul ning seejärel valitakse eelnimetatud kahe põhikomisjoni liikmete hääletuse tulemusena välja kolm nominenti. Lõpliku laureaadi või laureaadid valib esimeeste konverents – presidendi juhitud Euroopa Parlamendi organ, mis koosneb kõikide parlamendis esindatud fraktsioonide juhtidest. Seega on laureaate valimine tõeliselt euroopalik protsess.

Laureaadid

- 2017** Venezuela demokraatlik opositsioon
- 2016** Nadia Murad ja Lamya Haji Bashar
- 2015** Raif Badawi
- 2014** Denis Mukwege
- 2013** Malala Yousafzai
- 2012** Nasrin Sotoudeh ja Jafar Panahi
- 2011** araabia kevade kangelased (Mohamed Bouazizi, Ali Ferzat, Asmaa Mahfouz, Ahmed El Senussi ja Razan Zaitouneh)
- 2010** Guillermo Fariñas
- 2009** ühendus Memorial (Oleg Orlov, Sergei Kovaljov ja Ljudmilla Aleksejeva kui ühenduse Memorial ja kõigi teiste Venemaal tegutsevate inimõiguslaste esindajad)
- 2008** Hu Jia
- 2007** Salih Mahmoud Mohamed Osman
- 2006** Aljaksandr Milinkevitš
- 2005** Daamid Valges, Hauwa Ibrahim, Piirideta Reporterid
- 2004** Valgevene Ajakirjanike Liit
- 2003** ÜRO peasekretär Kofi Annan ja kogu Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni personal
- 2002** Oswaldo José Payá Sardiñas
- 2001** Izzat Ghazzawi, Nurit Peled-Elhanan ja Dom Zacarias Kamwenho
- 2000** ¡BASTA YA!
- 1999** Xanana Gusmão
- 1998** Ibrahim Rugova
- 1997** Salima Ghezali
- 1996** Wei Jingsheng
- 1995** Leyla Zana
- 1994** Taslima Nasreen
- 1993** Oslobodenje
- 1992** liikumine Las Madres de Plaza de Mayo
- 1991** Adem Demaçi
- 1990** Aung San Suu Kyi
- 1989** Alexander Dubček
- 1988** Nelson Rolihlahla Mandela, Anatoli Martšenko (postuumselt)

Euroopa Parlamendi roll

Arvamusküsitluste kohaselt on inimõigused ELi elanike arvates väärtus, mida Euroopa Parlament peaks kaitsma esmajärjekorras. Inimõigused on sätestatud liidu aluslepingutes ja Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ning neid järgitakse ELi välispoliitikas, sealhulgas ELi inimõiguste ja demokraatia tegevuskavas aastateks 2015–2020. Suhtes kolmandate riikidega on liit kohustatud töötama demokraatia, õigusriigi, inimõiguste ja põhivabaduste universaalsuse ja jagamatuse, inimväärikuse, võrdsuse ja solidaarsuse ning Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja põhimõtete ja rahvusvahelise õiguse austamise heaks. Euroopa Parlamendil on keskne roll demokraatia, sõnavabaduse, õiglaste valimiste ja üldiste inimõiguste kaitsmisel ja edendamisel. Igal aastal annab Euroopa Parlament välja Sahharovi auhinda.

Lisaks võtab parlament inimõiguste kaitseks vastu resolutsioone, milles käsitletakse inimõigustega seotud teravaid päevakajalisi probleeme. Samuti võtab ta vastu aastaaruandeid inimõiguste ja demokraatia kohta maailmas ja Euroopa Liidu poliitika kohta selles valdkonnas, peab parlamentaarset dialoogi ja viib ellu diplomaatiat suhtes kolmandate riikide osaliste ja ametivõimudega, korraldab parlamendikomisjonides inimõiguste teemal kuulamisi ning osaleb kogu maailmas toimuvatel valimisvaatlusmissioonidel. Lisaks osaleb ta Sahharovi auhinna võrgustiku ja inimõiguste kaitsjate Sahharovi stipendiumi programmi ühistevõttes ning muudes inimõigustega seotud ettevõtmistes koos riikide parlamentide ja kodanikuühiskonnaga.

Igal täiskogu istungil Strasbourgis võtab Euroopa Parlament vastu resolutsioone inimõiguste probleemide kohta, et juhtida tähelepanu inimõiguste rikkumistele maailmas ja esitada oma seisukoht nendes küsimustes. Euroopa Parlament kinnitab oma selget hoiakut, toetades kogu maailmas piinamise tõkestamist, surmanuhtluse kaotamist, inimõiguslaste kaitset, konfliktide ennetamist, naiste ja laste õigusi, vähemuste kaitset ning põlisrahvaste ja puudega inimeste õigusi. Euroopa Parlamendi resolutsioonid on sageli Euroopa Liidu Nõukogu, Euroopa Komisjoni ja Euroopa välisteenistuse meetmete aluseks ning mõnikord võib neil dokumentidel olla asjaomaste valitsuste tegevusele otsene mõju.

Euroopa Parlament jälgib ELi välissuhteid, kuna parlamendil on oma seadusandlikest volitustest tulenevalt õigus blokeerida ELi lepingute sõlmimine teiste riikidega, kui nendes riikides esineb raskeid inimõiguste ja demokraatlike põhimõtete rikkumisi. Parlament nõuab, et rangelt järgitaks inimõiguste klausleid, mis lisatakse järjekindlalt sellistesse lepingutesse. 2011. aasta aprillis nõudis Euroopa Parlament, et EL peataks läbirääkimised Euroopa Liidu ja Süüria assotsieerimislepingu üle, ning 2011. aasta septembris peatati osaliselt ELi koostööleping Süüriaga, kuni Süüria ametivõimud ei ole lõpetanud inimõiguste süstemaatilist rikkumist.

Seoses ühise välis- ja julgeolekupoliitika (ÜVJP) ning arengukoostöö poliitikaga seatakse ELi õigustikus eesmärgiks demokraatia

ja õigusriikluse arendamine ja tugevdamine ning inimõiguste ja põhivabaduste järgimine. Need eesmärgid on püstitatud suuresti tänu Euroopa Parlamendile. Igal aastal võtab Euroopa Parlament vastu raporti ELi ühise välis- ja julgeolekupoliitika peamiste aspektide ja põhivalikute aastaaruande kohta, mille liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja ja komisjoni asepresident esitab Euroopa Parlamendile.

Inimõigustega seonduv parlamentaarne tegevus kuulub inimõiguste allkomisjoni pädevusse. Ühtlasi kohtuvad selle allkomisjoni raames korrapäraselt Euroopa Parlamendi liikmed, rahvusvahelised osalejad, eksperdid ja kodanikuühiskonna esindajad, et esitada ettepanekuid ELi ja rahvusvaheliste inimõigustega seotud meetmete kohta ning võetud meetmeid hinnata. Samuti osalevad inimõiguste allkomisjoni liikmed sageli teiste parlamendikomisjonide aruteludel või kutsuvad ise teisi parlamendikomisjone osalema enda aruteludel. Allkomisjoni raportid ja resolutsioonid võtab vastu väliskomisjon. Ka arengukomisjon korraldab korrapäraselt arutelusid inimõiguste üle arenguriikides. Parlamendikomisjonide delegatsioonid käsitlevad inimõigusi ka riike külastades.

Euroopa Parlament on ühtlasi tugevdanud oma rolli inimõiguste kaitsmisel, toetades parlamentaarset demokraatiat ja parlamentaarset poliitilist dialoogi. Parlamendi alali-

sed delegatsioonid korraldavad kuulamisi kolmandate riikide kodanikuühiskonna esindajate osavõtul ning parlament saadab ka ajutisi delegatsioone hindama inimõiguste olukorda kohapeal. Euroopa Parlamendi ning ELi mittekuuluvate riikide vahelise poliitilise dialoogi olulisemad foorumid on AKV-ELi parlamentaarne ühisassamblee, Vahemere Liidu parlamentaarne assamblee, Euroopa – Ladin-Ameerika parlamentaarne assamblee ning Euronesti parlamentaarne assamblee Ida-Euroopa partneritega.

Euroopa Parlament on kasutanud oma eelarvevolitusi, et suurendada tunduvalt demokraatia- ja inimõigusprogrammidele eraldatavaid eelarvevahendeid. Samuti on ta pidanud edukat võitlust, et hoida toimivana demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahend, mis on oluline finants- ja poliitiline instrument, et toetada kodanikuühiskonda ja inimõiguste kaitsjaid (eelkõige neid, kelle elu on ohus).

Lisaks inimõigustealasele tegevusele toetab Euroopa Parlament ELi mittekuuluvates riikides vabu ja õiglasi valimisi, kuna need on olulised demokraatia loomiseks, legitiimsuse kindlustamiseks ja institutsioonide usaldusvääruse suurendamiseks avalikkuses. Euroopa Parlamendi liikmed osalevad korrapäraselt ELi valimisvaatlusmissioonidel ja ka juhivad neid. Missioonide eesmärk on tagada, et täielikult austatakse inimeste õigust valida oma juhte.

Järgmisel leheküljel: **Nikos Economopoulos**
Türgi, Yozgat. 1990.
Poliitiline kogunemine

Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus,
2017

Print

ISBN 978-92-846-1576-6

doi:10.2861/74516

QA-01-17-954-ET-C

PDF

ISBN 978-92-846-1591-9

doi:10.2861/663495

Printed by Bietlot in Belgium

Lisateave:

europarl.europa.eu

europarl.europa.eu/sakharov

Väljaannete talitus

